

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ IR HUMANITARINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO IR POLITIKOS MOKSLŲ KATEDRA

NACIONALINIO SAUGUMO STRATEGIJŲ LYGINAMOJI
ANALIZĖ XXI A. VIDURIO IR RYTŲ EUROPOS ŠALYSE

Magistro baigiamasis darbas

Autorius: SMNNS19 gr. stud. Justas Kupetauskas
Vadovas: Doc. dr. Saulius Šiliauskas

Klaipėda, 2021

.....
(bakalauro / magistro baigiamojo darbo autoriaus vardas, pavardė)

.....
(bakalauro / magistro baigiamojo darbo pavadinimas lietuvių kalba)

Patvirtinu, kad bakalauro / magistro baigiamasis darbas parašytas savarankiškai, nepažeidžiant kitiems asmenims priklausančių autorių teisių, visas baigiamasis bakalauro / magistro darbas ar jo dalis nebuvo panaudotas Klaipėdos universitete ir kitose aukštosiose mokyklose.

.....
(bakalauro / magistro baigiamojo darbo autoriaus ir parašas)

Sutinku, kad bakalauro / magistro baigiamasis darbas būtų naudojamas neatlygintinai 5 m. Klaipėdos universiteto studijų procese.

.....
(bakalauro / magistro baigiamojo darbo autoriaus ir parašas)

Bakalauro / magistro baigiamąjį darbą ginti

(įrašyti – leidžiu arba neleidžiu)

.....
(data)

.....
(bakalauro / magistro baigiamojo darbo vadovo vardas, pavardė ir parašas)

Baigiamasis darbas įregistruotas katedroje (centre)

(data)

.....
(katedros sekretorės vardas, pavardė ir parašas)

Bakalauro / magistro baigiamąjį darbą ginti

(įrašyti – leidžiu arba neleidžiu)

.....
(data)

.....
(katedros / centro vedėjo vardas, pavardė ir parašas)

Recenzentu (-ais) skiriu

.....
(įrašyti recenzento (ų) vardą, pavardę)

.....
(data)

.....
(katedros / centro vedėjo vardas, pavardė ir parašas)

SANTRAUKA

Kupetauskas, J. Nacionalinio saugumo strategijų lyginamoji analizė XXI a. Vidurio ir Rytų Europos šalyse. Nacionalinio saugumo magistro studijų programos baigiamasis darbas. Darbo vadovas doc. dr. S. Šiliauskas. Klaipėdos universitetas: Klaipėda, 2021.

Vidurio ir Rytų Europos regionas tiek istoriškai, tiek politiškai yra komplikotas. To požymius mes galime pamatyti ir regiono šalių suvokime apie saugumą. Norint šalims bendradarbiauti ir siekti glaudesnių ryšių, ne tik tarptautinių susitarimų, bet ir dvišalių santykių lygmeniu, saugumo prioritetai turėtų būti suvienodinti. Logiška yra prielaida, kad vieno regiono šalių saugumo strategijos turėtų būti panašios arba netgi vienodos.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti keturių Vidurio ir Rytų Europos šalių – Lietuvos, Latvijos, Lenkijos, Vengrijos – nacionalinio saugumo strategijas.

Tyrimo šalys priklauso tokiems gynybiniais aljansams kaip NATO, ir tai nulemia daugmaž vienodus principus kuriant nacionalinio saugumo strategijas. Tačiau tyrimo eigoje paaiškėjo, kad net to pačio regiono – Vidurio ir Rytų Europos šalių – nacionalinio saugumo strategijos gali būti stipriai skirtingos akcentuodamos kylančias grėsmes nacionaliniam saugumui. Ryškiausi skirtumai pastebėtini tarp Lietuvos, Latvijos ir Lenkijos, kurių nacionalinio saugumo strategijose didžiausia grėsmė įvardijama Rusija, ir Vengrijos, kurios strategijoje prioritetas teikiamas pabėgėlių migracijos grėsmei, Rusiją prioritetizuojant žemesniu lygmeniu. Taip pat galima pastebėti, kad Lietuva, Latvija ir Lenkija itin atsargiai vertina bendradarbiavimo galimybes su Rusija, ir tam kelia nemenkus reikalavimus, tuo tarpu Vengrija laikosi švelnesnės pozicijos, netgi bendradarbiaudama kai kuriais klausimais. Taigi pažymėtina, kad toks išsiskyrimas regione galimai nulems sudėtingus santykius tiek dvišaliame, tiek tarptautiniame formate, ypač jei kalba pasisuks apie Rusiją.

Raktažodžiai: nacionalinis saugumas, kovencinis karas, hibridinis karas, informacinis karas, saugumo strategija, geopolitika

SUMMARY

Kupetauskas, J. Comparative analysis of national security strategies of Middle and Eastern European countries in 21st century. National security Master's study programme final thesis. Academic supervisor S. Šiliauskas, PhD. Klaipėda University, 2021.

Middle and Eastern European region is both historically and politically complicated. The effect of this we can also detect in countries understanding security. In order to countries to collaborate and reach mutual relations, and not only via international agreements, but also in bilateral relations, security priorities should be as identical as possible. It seems reasonable that same region should have same or identical security strategies.

Purpose of research – analyse four different Middle and Eastern European countries, in particular – Lithuanian, Latvian, Polish and Hungarian – national security strategies.

Research countries are part of defensive alliances such as NATO, and on surface of it, this means same basic principles regarding making national security strategies. However, during research it was discovered that same region – Middle and Eastern European – countries prioritise different risks, main difference being identifying Russia, as a risk, between Lithuania, Latvia and Poland. In a meantime, Hungary prioritises risk coming from illegal migration, and Russia is left further down in priorities. Moreover, Lithuania, Latvia and Poland carefully sees possibility for relationship improvement with Russia, but Hungary is rather warm in that regard. This means that Hungary's different perspective may lead to difficult relations in both format as bilateral and international, especially then topic changes to Russia.

Keywords: national security, conventional warfare, hybrid warfare, information warfare, security strategy, geopolitics.

TURINYS

TURINYS	4
ĮVADAS	5
1. XXI A. GEOPOLITIKOS BRUOŽAI	8
1.1. Nacionalinio saugumo strategijų kūrimo gairės	8
1.2. Geopolitinė Vidurio ir Rytų Europos valstybių situacija.....	11
2. NACIONALINIO SAUGUMO GRĖSMĖS IR JŲ PREVENCIJA VIDURIO IR RYTŲ EUROPOJE	16
2.1. Rusija kaip grėsmės šaltinis Vidurio ir Rytų Europoje	16
2.1.1. Rusijos “išskirtinių interesų” zona?.....	16
2.1.2. Rusijos geopolitikos “argumentai”	18
2.1.3. Rusijos vieta nacionalinio saugumo strategijose	20
2.2. Konvencinio karinio konflikto tikimybė ir pasiruošimas	23
2.3. Hibridinio karo grėsmė.....	26
2.3.1. Hibridinis karas: įžvalgos ir realijos	26
2.3.2. Vidurio ir Rytų Europos šalių atsakas į hibridinį karą	29
3. NACIONALINIO SAUGUMO STRATEGAVIMAS XXI A 3-E DEŠIMTMETYJE.....	33
3.1. Geopolitinės ateities prognozės	33
3.2. Informacinio amžiaus iššūkiai	34
3.3. JAV ir NATO vaidmuo Vidurio ir Rytų Europoje	39
3.4. Vidurio ir Rytų Europos šalių partnerystės potencialas	42
IŠVADOS	47
LITERATŪRA	50

IVADAS

Tyrimo aktualumas ir naujumas. Stebint paskutiniuosius kelerių metų įvykius Europos Sąjungoje (toliau – ES), galima pastebėti, kad šalys, ypatingai Rytų Europos dalyje, susiduria su nemenkais vidiniais bei išoriniais iššūkiais. Kylanti grėsmė iš Rusijos pusės, agresyvi plėtra, imigracija, teroro aktai ir jų grėsmės, kibernetiniai išpuoliai kuria nesaugumo jausmą. Nepaisant to, kad vis tik Europos Sąjungos ir NATO šalys – narės turi bendrą gynybos sistemą, įteisintą tarptautiniu lygmeniu, nacionalinėje įstatymų bazėje galima rasti ir skirtumų tarp šalių.

Reikia pastebėti, kad šis regionas istoriškai yra kaip skiriamoji juosta tarp dviejų ganėtinai skirtingai pasaulį matančių civilizacijų – Vakarų pasaulio ir Rusijos. Bet ir žiūrint lokaliau, netgi kaimyninės šalys gali turėti skirtingas nacionalinio saugumo strategijas. Šiuo konkrečiu tyrimo atveju, bendrą gynybos nuo grėsmių planą atspindi tarptautinis bendradarbiavimas, kuris vienaip ar kitaip atsispindės ir nacionalinio saugumo strategijose. Jos netaps vienodos ar net panašios, tačiau jose būtinai bus paminėta, kaip šalys užtikrins kolektyvinę gynybą.

Svarbu, lyginant skirtingas strategijas, ieškoti tų faktorių, kurie jas daro unikalios kiekvienu atveju, svarbu ieškoti bendrų sąlyčio taškų, kurie gali būti pamatas dvišaliams ir daugiašaliams dialogams, svarbu stebėti, kaip ir kokie prioritetai keičiasi. Tyrimo šalių atveju, t.y. Lietuvos, Latvijos, Lenkijos ir Vengrijos, nacionalinio saugumo strategijose didžiausius panašumus galima matyti pačiuose pirmuose nacionalinio saugumo interesuose, ir jie yra užvadinti gyvybiniais prioritetais: tai yra valstybės ir jos teritorijos vientisumas, suverenitetas, demokratinės santvarkos užtikrinimas, žmogaus bei piliečių laisvės ir teisės. O skirtumai tarp nacionalinio saugumo strategijų pastebimi jas nagrinėjant giliau, tiek jų prioritezavimo tvarka, tiek skirtingų grėsmių įvardijime. Grėsmės nacionaliniam saugumui nedingo, tik kyla iš kitur – ar tai būtų terorizmas, hibridinis karas, informacinis karas, kriminogeninė situacija šalyje, ar korupcija, ekonominis nestabilumas, socialinė nelygybė. Ir tik retais atvejais mes galime pamatyti šalis, kurios be tarpusavio pagalbos sugeba išsilaikyti ir nesunykti. Sukuriamas ir įgyvendinamas bendras Rytų ir Vidurio Europos saugumo planas per tarptautinį bendradarbiavimą greičiau priartins šį regioną prie išsvajoto Vakarų gyvenimo – saugus ne tik klasikinio karo prasme, bet ir ekonomiškai, socialiai saugus, ir pasiruošęs ateities iššūkiams.

Temos ištirtumas. Saugumo sampratą pradėta analizuoti dar praėjusiame amžiuje, ir to pagrindinį pradininką galima laikyti B. Buzan (1987) ir (1997). Vis tik B. Buzan leidiniai nebėra patys naujausi, todėl darbe taip pat apie saugumą pasisako J. T. Matthews ir R. Ullman (2011). Jų darbas aktualus tuo,

kad jie stipriau akcentuoja saugumo sampratos vystymą, ir labiau vidinių grėsmių akcentavimą. Lietuvių autoriai, kurių mintimis buvo remtasi nacionalinio saugumo klausimais, yra E. Vareikis (2005), bei K. Paulauskas (2010).

Naujausio karo rūšį galima įvardinti būtent kaip hibridinį karą, ir apie tai rašančių gretose randame: E. Magda (2017), E. Dykyi (2016),, taip pat ir lietuvių E. Bajarūną ir V. Keršanską (2018), R. Žilinską (2017)

Politikos tema rašančių ir tyrinėjančių pavardžių gretose randame: D. Schultz (2019) tiria JAV saugumo veikni, A. Bikovs (2020) Latvijos – Rusijos santykius, I. Tarrósy ir Z. Vörös (2020) aprašo Vengrijos politikos galimybes. Lietuvių autoriai, kurie analizuoja politinę areną, yra G. Jakštaitė (2019), E. Kaukas (2015) ir (2019), V. Pugačiauskas (2017) ir (2019).

Galimą ateities scenarijų pateikia futurologas G. Friedman (2009). Geopolitines ateities perspektyvas piešia O. Skudra (2019), V. A. Tērauda (2019), J. W. Lamoreaux ir N. Dyerly (2018), D. Sályi (2018), G. Reire (2017), ir galimas bendradarbiavimo galimybes analizuoja A. Kudors (2019), L. Milevski (2019), R. Ąboltiņš (2020). Lietuvis, pasisakantys geopolitiniais klausimais yra jau minėtas E. Vareikis (2015) ir (2018).

Atskiuro paminėjimo reikalauja ir žmonijos pabaigos idėjos autorius F. Fukyama (1992), bei P. Calvocoressi (2001) politinės istorijos chronologija, padėjusi ieškoti vienų ar kitų priežasčių šiais laikais.

Tyrimo problema: Rusijos poveikis tebėra ryškus Vidurio ir Rytų Europoje vertinant nacionalinio saugumo strategijas. Rusijos grėsmės vertinimo skirtumai, kaip ir valstybių išsiskiriantis požiūriai ir regioninio bendradarbiavimo būdai ir formos, gali tapti rimtais iššūkiais Vidurio ir Rytų Europos valstybių nacionalinio saugumo strategijų derinimo politikoje.

Šio **tyrimo objektas** – Vidurio ir Rytų Europos šalių, t.y. Lietuvos, Latvijos, Lenkijos ir Vengrijos, nacionalinio saugumo strategijos.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti pasirinktų šalių nacionalines saugumo strategijas, kas ir kaip nulemia jų pokyčius, tarpusavio patirčių dalijimąsi, bei grėsmes ir iššūkius.

Šiam tyrimo tikslui įgyvendinti iškeliami šie **uždaviniai**:

1. Aptarti nacionalinio saugumo strategijos kūrimo gaires ir apžvelgi XXI a. geopolitinę padėtį Vidurio ir Rytų Europoje;
2. Nustatyti, kaip Vidurio ir Rytų Europos šalys vertina Rusijos grėsmes;
3. Įvertinti Vidurio ir Rytų Europos šalių pasirengimą konvenciniam ir hibridiniam karui;

4. Atskleisti Vidurio ir Rytų Europos šalių vietą geopolitinės ateities scenarijuose ir jų atsaką į informacinio amžiaus iššūkius;
5. Atskleisti Vidurio ir Rytų Europos regiono šalių strateginio bendradarbiavimo potencialą.

Ginamasis teiginys: Vidurio ir Rytų Europos šalys priklauso Europos Sąjungai ir NATO, todėl esminiai nacionalio saugumo strategijų principai, būdai ir priemonės yra panašūs. Tačiau galima įžvelgti nacionalinio saugumo strategavimo prioritetinių tikslų nesutapimą, kurį lemia skirtinga šalių politika pabėgėlių klausimu, Rusijos „saugumizavimo“ laipsnis bei interesų regioninėje geopolitikoje skirtumai.

Taikomi **tyrimo metodai** – istorinis, aprašomasis, lyginamasis. Istorinis bus panaudotas Vidurio ir Rytų Europos regiono geopolitinei situacijai perteikti. Aprašomasis metodas bus taikomas teoriškai perteikti nacionalinio saugumo strategijų kūrimo gairėms. Lyginamasis bus taikomas tiriant skirtingas nacionalinio saugumo strategijas.

Darbo struktūra. Pirmajame teoriniame darbo skyriuje glaustai pateikiamos nacionalinio saugumo strategijos sukūrimo gairės bei geopolitinis tyrimo šalių kontekstas. Antrame darbo skyriuje bus lyginamos tyrimo šalių – Lietuvos, Latvijos, Lenkijos, Vengrijos – nacionalinės saugumo strategijos aktualiais grėsmių ir saugumo klausimais. Trečiame darbo skyriuje pateikiamos geopolitinės ateities perspektyvos, informacinio amžiaus keliami iššūkiai ir tyrimo šalių galimas bendradarbiavimo potencialas.

1. XXI A. GEOPOLITIKOS BRUOŽAI

1.1. Nacionalinio saugumo strategijų kūrimo gairės

Saugumo sąvoka yra nevienareikšmė ir nuolat kintanti dėl dinaminės aplinkos. Pačia plačiausia prasme saugumą galima suprasti kaip grėsmės nebuvimą. Tradiciškai saugumo samprata buvo siejama su valstybe ir karinėmis priemonėmis saugumui užtikrinti. Vis dėlto mokslininkai Šaltojo karo pabaigą įvardija kaip lūžį saugumo studijose, privertusį rimtai susimąstyti apie iki tol egzistavusią saugumo sampratą. Vieni pirmųjų, sukritikavusių tradicinę saugumo sampratą, buvo R. Ullman ir J. Mathews, kurie teigė, jog „per visą Šaltojo karo laikotarpį kiekviena Vašingtono administracija apibrėžė JAV nacionalinį saugumą išimtinai karinėmis sąvokomis“ (*Matthews, J., Ullman, R., 2011, psl. 65*). Tyrėjai siūlė interpretuoti ne tik kaip teritorijos, bet ir individų saugumą, ir atkreipti dėmesį į tokius veiksnius kaip ekonomikos, aplinkos poveiks, sveikatos, maisto aspektai.

Tuo tarpu ir B. Buzan pažymi, kad yra saugumas yra ne tik karinis, bet ir ekonomis, politinis, visuomenės ir aplinkosaugos (*Buzan, B., 1997, psl. 161*). Taigi galima matyti, kad pradedama akcentuoti ne tik karinis saugumo aspektas, o ir platesnis kontekstas. Toliau darbe irgi bus apžvelgta ne tik klasikinio karinio saugumo užtikrinimo politika, bet ir hibridinio – sunkiai sąvokomis apibrėžiamo – saugumo politikos ir problemos, ir informacinio saugumo aspektai.

Pereinant į valstybių lygmenį, kaip sprendžiamos kylančios saugumo problemas, žinome, kad praktikoje naudojamos ir nacionalinio, ir tarptautinio saugumo strategijos, nes sunkiai įsivaizduojamas atvejis, kai saugumo problem sprendimui pakaktų tik vieno. Nacionalinio saugumo politika formuojama atsižvelgiant į nacionalinius interesus, specifines užsienio ir vidaus grėsmes, taip pat dalyvaujama tarptautinėse organizacijose, kurios yra svarbios tarptautinio saugumo lygmeniu. Reikia būtinai atsižvelgti į tai, kad grėsmės skiriasi savo intensyvumu ir tikimybe, bei galimu poveikiu nacionaliniam saugumui, tačiau įvertinti grėsmių intensyvumą yra gana sudėtinga, nes grėsmės retai veikia vienos, priešingai, dažniausiai grėsmės veikia būtent kompleksiskai. Pirmą, grėsmių intensyvumą lemia jų pobūdis. Valstybės ar grupės gali mėginti įgyvendinti savo interesus nuosekliai, nuolat arba spontaniškai, galima įgyvendinti atvirai arba užslėptai. Antra – grėsmių istorinė dimensija: istorinės baimės ir nepasitikėjimai gali iškreipti realių grėsmių supratimą. Trečia – grėsmių atstumas ir erdvinis išsidėstymas. Ketvirta – grėsmių kilimo tikimybė, tai reiškia, kokia tikimybė, kad konkreti grėsmė bus įgyvendinta. Penkta – galima grėsmės žala (*Buzan, B., 1997, psl. 183*).

Atsakas į kylančias grėsmes galimas trijų lygmenų, t.y. grėsmių įvertinimas, prevencija ir jų neutralizavimas. Grėsmių įvertinimas ir prevencija susideda iš grėsmių identifikavimo pagal anksčiau aptartus sektorius (karinis, ekonominis ir t.t.), grėsmių intensyvumo arba jų „hierarchijos“, išskiriant svarbiausias, tiesiogines ir netiesiogines, nustatymo bei poreikių formavimo toms valstybės institucijoms, kurios atsakingos už nacionaliniu interesų gynimą ir nacionaliniu saugumo užtikrinimą. Anot B. Buzan, tik įvertinusi grėsmių ir pavojų intensyvumą (kilimo tikimybė ir grėsmės galimos žalos mastas), valstybė gali imtis priemonių (paskirti lėšų, nurodyti atsakingas institucijas ir kt.) grėsmių prevencijai ar neutralizavimui (*Buzan, B., 1987, psl. 37*). Taigi tik įvertinus pavojus ir grėsmes, galima pasakyti, kuris iš jų – rizikos veiksnys. Kaip teigia B. Buzan, „pavojus ar grėsmė tampa rizikos veiksnium, jei valstybė neturi galimybių (arba mano, kad tai netikslinga dėl mažo intensyvumo) užkirsti jiems kelią ar gali tai padaryti tik iš dalies“ (*Buzan, B., 1997, psl. 190*). Kitaip tariant, valstybė rizikuoja ir ta rizika ir yra apibrėžiama rizikos veiksnio terminu. Nacionalinio saugumo užtikrinimui kyla aktualių problemų, nes daugelis rizikos veiksnių ir pavojų yra tęstinio, nuoseklaus pobūdžio ir juos sunku visiškai panaikinti, nors ir įmanoma laiku identifikuoti. Todėl tik nuolatinės kolektyvinės pastangos gali užtikrinti minimalią jų tikimybę virsti grėsmėmis ir neleisti atsirasti nepageidaujamiems padariniais nacionaliam saugumui svarbiose srityse.

Toliau tyrinėjant B. Buzan, matome, kad jis teigia, jog „nacionalinio saugumo politika gali turėti dvi kryptis: į šalies vidaus politiką, kai siekiama sumažinti valstybės pažeidžiamumą, arba į šalies užsienio politiką, kai stengiamasi sumažinti išorinę grėsmę ir paveikti jos šaltinius“ (*Buzan, B., 1997, psl. 156*). Tačiau, savaime aišku, kad šiais abiem atvejais grėsmėms eliminuoti reikia ne tik pastangų, bet ir išteklių. O netinkamas politinis sprendimas vertinant grėsmes ne tik kad nedidina šalies nacionalinio saugumo, o gali jį netgu sumažinti, padaryti šalį nesaugesne. Kas būtina pabrėžti, kad grėsmės yra dinamiškas dalykas – jos keičiasi, jos vystosi, jos atsiranda arba išnyksta.

Formuojant nacionalinę saugumo politiką reikia pasirinkti tiek politikos tikslus, tiek techniką, tiek resursus, instrumentus ir veiksmus, kurie bus naudojami juos įgyvendinant. Kaip apibrėžia nacionalinio saugumo politiką E. Vareikis, „valstybės saugumas, nacionalinė saugumo politika yra tos valstybės politinio apsisprendimo išraiška. Galima sakyti, kad valstybė atsakinga ir už individualų saugumą, tačiau dažniais atvejais individualus saugumas nepriklauso nuo valstybės politinės valios ir fizinių galimybių, tad egzistuoja kaip savarankiška problema“ (*Vareikis, E., 2005, psl. 13*). Taigi iškyla sudėtingų loginių sunkumų, kurie atspindėdami fundamentalų pačios nacionalinio saugumo problemos pobūdį visada veikia politikos pasirinkimo procesą. „<...> Strateginio pasirinkimo problema prasideda

tautologija, teigiančia, kad nacionalinės saugumo politikos tikslas yra apsaugoti valstybę ar bent ją apsaugoti pakankamai, jei jau atmetame absoliutaus saugumo galimybę. Klausimas, kaip tai pasiekti, yra strateginės diskusijos apie tikslų ir priemonių tarpusavio ryšius pradžia <...>“ (Buzan, B., 1997, psl. 401). Taigi, visas saugumo tyrinėjimas remiasi prielaida, kad egzistuoja grėsmė ir kad nesaugumas yra didelė problema, kadangi egzistuoja pažeidžiamumas tų grėsmių atžvilgiu. Ką privalo daryti valstybė, tai yra rinktis tarp veiksmo, mažinančio pažeidžiamumą, ir veiksmo, kuriuo bandoma pašalinti arba sumažinti patį grėsmės šaltinį. Anot B. Buzan, pirmoji galimybė yra vadinama nacionalinio saugumo strategija, o antroji tarptautinio, nes būtent ji priklauso nuo santykių tarp valstybių, ir jų tarpusavio įtakos viena kitos saugumo jausmui (Buzan, B., 1997, psl. 401).

Kai nacionalinio saugumo strategija jau suformuluota, tuomet saugumo politika skirs koncentratą dėmesį į valstybės pažeidžiamumo mažinimą. Nors nacionalinio saugumo strategija yra itin svarbi, vis tik jos reikšmė nėra vienintelė. Svarbu, kaip jau minėjo B. Buzan, yra bendras kelių valstybių mąstymas apie nacionalinį saugumą, t.y. plėtoti tarptautinį saugumą. Nacionalinio saugumo strategijos problemos yra susijusios su tuo, kad tik nedidelė grupė šalių turi išties pakankamai resursų įgyvendinti visas jos veiklas, o pačios strategijos logika apima tik siauru, vienos šalies lygmeniu ir neapima platesnių saugumo problemos kontekstų, o dar kaip šalutinį efektą sukuria brangią ir psichologiškai atvirkštiniu efektu pasižyminčią saugumo maniją. Čia ir išryškėja anksčiau aptarta bėda, kad nacionalinio saugumo strategija nepaiso grėsmių šaltinio, ir jai gresia nesibaigiantis resursų naudojimas bei nesugebėjimas spręsti sisteminės saugumo dinamikos problemų. Cituojant B. Buzan, „vienpusiškos nacionalinio saugumo strategijos logika gali lengvai suponuoti militarizuotą ir saugumo manijos persekiojamą visuomenę. Regioniniu ir sisteminiu lygmeniu jai gresia pavojus sukelti prisodrintą galios - saugumo dilemą, kuri gerokai, galbūt neviseiškai, šią strategiją pasmerks nesėkmei, paversdama ją intensyvaus neigiamo atgalinio ryšio objektu“ (Buzan, B., 1997, psl. 404).

Taigi galima teigti, kad nors nacionalinio saugumo priemonės turi įtakos ir grėsmės šaltiniams sukeldamos atgrasos efektą, kiekvieno tokio efekto privalumai turi būti vertinami per „galios – saugumo“ prizmę. Be to, ten, kur veikia ir gynybos dilema, nacionaliniu saugumo strategijos logika yra dar veiksmingesnė, nes karo baimė nusveria pralaimėjimo baimę. Jei stipriai akcentuojama tarptautinio saugumo strategija, saugumo politika akcentuos pačius grėsmių šaltinius ir priežastis, ir jos tikslas bus politiniais veiksmais jas mažinti ir eliminuoti, o ne tik blokuoti grėsmes.

Didžiausi sunkumai su nacionalinio ir tarptautinio saugumo strategijomis iškyla todėl, kad nacionalinis saugumas apskritai atstovauja valstybinio lygmens tikslui, o šio tikslo negalima, ar netgi

neįmanoma pasiekti nesiimant jokių veiksmų aukštesniu lygiu – regioniniu, gal netgi globaliu. Veiksmai tik viename lygmenyje bus neveiksmingi dėl nacionaliniu resursų ribotumo. Galimas sprendimas, kurį pateikia B. Buzan, yra “politika, kuri nacionaliniu saugumo strategijos elementus sieja su internacionalio saugumo elementais” (*Buzan, B., 1997, psl. 406*). Kaip žinome, šiuolaikinis pasaulis didžiojoje daugumoje taip ir derina savo nacionalines saugumo strategijas su tarptautiniais siekiais. Tačiau šie tarptautiniai siekiai pasiekiami (daugumoje atveju) per aljansus, sutartis, rečiau – tiesiog dvišaliais susitarimais, nors ir tokie santykiai plėtojami. Atkreiptinas dėmesys, kad modernios nacionalinio saugumo strategijos stipriai akcentuoja tarptautinį bendradarbiavimą vienu ar kitu formatu, ir tikslų siekimą – grėsmių eliminavimą – mato kaip grupės siekį. Tyrinėdami tolesniuose skyriuose pamatysime, kaip tai konkrečiais atvejais atsispindi tyrimo šalių nacionaliniu saugumo strategijose.

Nacionalinio saugumo politikos formuotojai paprastai turi nemažai sunkumų sprendami trumpalaikes problemas ir net neturi galimybės mąstyti platesniu sisteminiu lygmeniu. Konkrečiu atveju, šiuo metu daugelio šalių nacionalinio saugumo prioritetas tapo žmonių apsaugojimas nuo globalios pandemijos, ir nemaža dalis kitų grėsmių buvo paliktos antrame plane, kaip ir kai kurie ilgalaikiai tikslai. Galima tik dar paminėti, kad tarptautinio saugumo strategijų idėjos, tokios kaip nusiginklavimas, laisva prekyba ir pasaulinė yra tikrai diskutuojamos ir siekiamas ilgalaikis tikslas, kad, anot F. Fukuyamos, „būtų pasiekta istorijos pabaiga“ (*Fukuyama, F., 1992*).

1.2. Geopolitinė Vidurio ir Rytų Europos valstybių situacija

Iš istorijos suprantama, kad mažųjų Baltijos valstybių įtaka (tyrimo atveju aktualu Lietuva ir Latvija) geopolitinėje sistemoje yra ribota, bet „Baltijos šalių dalyvavimas NATO ir ES vieningoje saugumo ir gynybos sistemoje leidžia siekti bendrų saugumo ir gynybos užtikrinimo tikslų ir kartu Baltijos šalių saugumo užtikrinimo“ (*Reire, G. 2017, psl. 142*). Netgi žvelgiant plačiau, šio tyrimo regione, matome, kad kitos dvi tyrimo šalys – Lenkija ir Vengrija – dalyvaudamos NATO ir ES, daugiau gauna nei duoda, o tai lemia ir jų didesnę saugumą. Jusdamos galimas grėsmes iš Rusijos, bei norėdamos išlaikyti atlantinius ryšius, imant šį tyrimo atvejį, bent Lietuva, Latvija, Estija atsargiai žiūrėjo į ES Nuolatinio struktūrinio bendradarbiavimo (*toliau – ES NSB*) politikos stiprinimą. Ir vis dėlto išsūkių ir galimos saugumo grėsmės turėjo įtakos prisidėti prie ES NSB susitarimo iniciatyvos. Galima teigti, jog Baltijos šalių saugumo interesams didžiausią įtaką nulėmė aktyvus didesniųjų valstybių saugumo, gynybos politikos palaikymas.

Pacituojant G. Friedman, „XXI amžiaus geopolitinėse vizijose Vidurio ir Rytų Europos šalys matomos kaip integruotos euroatlantinės erdvės dalis, turinti geras galimybes tapti naujojo Vidurio Europoje besiformuojančio galios centro narėmis arba stipriu Šiaurės vakarų Europos pakraščiu šalia silpstančios Rusijos“. (Friedman, G., 2009, psl. 105). Vis tik ši vizija dabartiniu laikotarpiu kelia abejonių, nes jai jau sukako 11 metų, be to, Rusijos vertinimas geopolitikoje stipriai pasikeitė 2014 – tais įvykdžius Krymo aneksiją. Galimai tai yra paskutiniai Rusijos “pasispardymai” prieš jai tikrai nusilpstant, tačiau tai reikia vertinti atsargiai. Neatmetamas ir toks scenarijus, kad Rusija nesilps, priešingai, išlaikys savo dominavimą regione.

Apžvelkime ir patyrinėkime atidžiau mūsų šalies geopolitinę situaciją. Kaip pateikia E. Vareikis, „etninio kizolacionizmo idėjos šalininkai, kaip ir kažkada Kazys Pakštas, mano, kad „Lietuvos valstybės *raison d’etre* tebėra stiprus tautiškumo jausmas“ (Vareikis, E., 2018, psl. 21). Anot šios idėjos šalininkų, integraciją į Vakarų – turima omenyje NATO ir ES, yra negerai lietuviškam *tautiškumo jausmui*, kuris ir daro mus išskirtinius. Asmeniškai autoriui tai primena Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikus, kai buvome paskutiniai Europos pagony, ir po pakrikštijimo buvome šimtu metų atsilikę nuo likusių šalių. Apskritai, manoma, kad visų didesnių valstybių politika yra pašaipli Lietuvos atžvilgiu, agresyvi ir egoistiška, ir tai neleis sukurti Lietuvos, kaip nepaprastai intelektualios, be nusikalstamumo ir ekonomikos, paremtos tautinės meilės principu. Galiu tik pridėti, kad ši idėja, nors ir labai glosto tautinę pusę, atrodo utopinė dėl to, kad gyvename globalizacijos laikais, ir bet koks izoliuotumas arba bus sunaikintas, arba izoliuodamiesi susinaikinsim patys.

Kita geopolitinių pažiūrų grupė, kurią pateikia E. Vareikis, yra europeriferiniai fatalistai, kurie, anot jo, „mano, jog izolacionizmas ir neutralitetas būtų Lietuvai pražūtingas. Lietuvai būtina integruotis į Vakarų struktūras, nors Lietuva ir ilgam taptų tokio pasaulio periferija, bet pliusai, tokie kaip saugumas, ekonomika būtų viską nulemiantis veiksnys“ (Vareikis, E., 2018, psl. 22). Vis tik tokia būseną dar negarantuotu visiško saugumo, nes būdama periferijoje, šalia Rusijos, Lietuvai tektų besivejantis vaidmuo, o gal ir kokių geopolitinių mainų objektu. Kitaip tariant, kuo mažiau geopolitinių problemų yra Lietuvos apsuptyje – regione – tuo geriau, kas ir savaime aišku. Svarbu Lietuvai pasirinkti tinkamą pusę, kas, vyraujančios visuomenės nuomone yra Vakarai su JAV ir Europa, o priešai – Rytai ir Rusija.

Dar viena geopolitinių šalininkų grupė yra euroatlantiniai optimistai. Anot E. Vareikio, jie Lietuvos geopolitiką projektuoja: integruota ir į NATO, ir į ES, o svarbiausia, Lietuva turi ne nuogąstatui dėl savo pavojingos saugumui geopolitinės padėties, o išnaudoti tai aktyviai dalyvaudama sprendžiant lokalines problemas, tiesiog tapti nepamainoma sprendimo dalimi (Vareikis, E., 2018, psl. 22). Šie šalininkai

mano, kad dabartinė situacija yra šansas. Šansas Lietuvai būti NATO ir ES nare tokiomis sąlygomis, kad ji taptų nepamainoma, kad Lietuva taptų ne vieniša valstybė, o regiono ateities dedamoji, ir kuo didesnė.

Apibendrinimui teigtina, kad Lietuva turi bandyti savo didžiausią trūkumą – sunkią geopolitinę padėtį – paversti savo didžiausiu privalumu, nors tai, vertinant objektyviai, atrodo sunku. Kaip matome praktikoje, Lietuva keliais klausimais tikrai ėmėmsi lyderystės – turiu omenyje Astravo atominę elektrinę (toliau – Astravo AE), bei protestuotojų Baltarusijoje palaikymas, tik kyla abejonės, ar to pakanka tapti šio regiono lydere ilguoju laikotarpiu, juolab kad ir šitie du klausimai liko (tyrimo rašymo dieną) neišspręsti.

Latvijos geografinė padėtis, daugelio nuomone, yra nedėkinga. Kai Lietuva krypsta į Lenkijos, Ukrainos pusę, o Estija – į Skandinaviją, Latvija lieka kaip trečias brolis Jonas – niekas jos nenori. Taip, istoriškai ir dalimi kultūros Lietuva ir Latvija yra panašios, ir išgyvenusios tą pačią Sovietų Sąjungos (toliau – SSRS) okupaciją, be to, Latvija turi Rygos jūrų uostą, kuris yra svarbus tarptautinių krovinių gabenimo mazgas. Bet vis tik Latvija Baltijos regione kartais lieka užmiršta. Todėl Latvijai sunkiau, jina, būdama maža valstybė, sunkiau integruojasi tiek į NATO, tiek į ES, ir jos indėlis į šias organizacijas nėra didelis (pabrėžtina, kad Lietuvos taip pat).

Bet Latvija turi ir pranašumų, ir trūkumų lyginant su kitomis tyrimo šalimis. Tas pranašumas – trūkumas atsiranda iš to, kad Latvijoje yra didžiausia rusakalbių mažuma Baltijos šalyse. Anot J. W. Lamoreaux ir N. Dyerly teigimo, „to trūkumas yra tai, kad neretai ši mažuma neturi Latvijos pilietybės, nekalba latviškai, ir yra lengvai manipuluojami Rusijos. Tai bendrame valstybės kontekste kuria nemažas vidines grėsmes ir įtampas“ (*Lamoreaux, J. W., Dyerly, N., 2018, psl. 20*). Iš kitos pusės, tai gali būti neblogas svertas bandant plėtoti dialogą su ta pačia Rusija – Latvija gali tapti tiltu tarp rytų ir vakarų. Anot A. Bikovs, einant šiuo keliu, „svarbiausia yra tai, kad šią rusų mažumą būtina integruoti Latvijai palankiu keliu – kad jie taptų Latvijos piliečiai, kad jų veiksmai ir įsitikinimai nebūtų nukreipti prieš pačią Latviją. Bet negalima visiškai reikalauti atsisakyti jų savo rusiškų šaknų, nes tai didina Latvijos kultūrinį spektrą, be to, liepiant visiškai atsisakyti kyla nereikalingas ir neišvengiamas konfliktas su Rusija“ (*Bikovs, A., 2020, psl. 134*). Kaip žinome, ir kaip toliau tyrime bus atskleista detaliau, Rusija jau išnaudoja savo piliečius kurdama įtampas, ir tai galioja ne tik Latvijai.

Kitas svarbus reiškinys tiek Latvijai, tiek Lietuvai, yra BREXIT. Kadangi D. Britanijos pozicija didžiąją laiko dalį buvo griežta Rusijos atžvilgiu, ji pelnė Baltijos šalių palaikymą. Išstojus D. Britanijai, galima manyti, kad ES pozicija Rusijos klausimu sušvelnės, klausimas tiktais kiek. Ir tai kelia pavojų ir Latvijai, ir Lietuvai, nes šios mažosios Baltijos šalys visada stipriai pasisakė už griežtas sankcijas Rusijai.

Nebeturėdama tokio tvirto užnugario kaip D. Britanija, Latvijai kyla grėsmė likti neišgirstai ES lygiu apie Rusijos veiklą pašonėje. Vis tik noriu pabrėžti, kad grėsmė kyla visam regionui, o pozityvą galima įžvelgti, kad kolkas saugumo klausimu pirmu smuiku groja NATO, ir iš ten D. Britanija nepasitraukė.

Lenkija yra transito šalis – nori pasiekti Vakarus, kerti Lenkiją, nori pasiekti Rytus, kerti Lenkiją, nori pasiekti šiaurinę Europą – naudojiesi Lenkijos prieiga į Baltijos jūrą. Geografiškai pozicija yra puiki, tik ji ne kartą istoriškai atnešė ir didelių kančių. Lenkijos geopolitinis potencialas šiai dienai stipriai auga. Pirmą, dėl BREXIT ir euroskeptikų, esančių Lenkijoje, turint omenyje ir valdančiąją Lenkijos partiją „Teisė ir Teisingumas“, „PiS“. Ji dažnai įsivelia į konfliktus su ES dėl migrantų, teisės viršenybės principų, teisėjų skyrimo principų. (*Brudnicka, J., 2020, psl. 89*) Antra, Lenkija yra iš dalies mažiau užtikrinta NATO veiksmingumu, nepaisant to, kad yra viena iš nedaugelio jos narių, kuri skiria 2% BVP ir buvo įtraukta į D. Trumpo elitinį klubą. Lenkijai kyla abejonės dėl NATO pasiryžimo ginti periferines NATO valstybes. Kaip patys lenkai juokauja, „mėlyna spalva jų vėliavoje atspindi sąjungininkus“ (*Brudnicka, J., 2020, psl. 90*)

Ką Lenkija daro, kad turėtų didesnę geopolitinę svorį? Pirmą, jinau savarankiškai sugebėjo suartėti su Trumpo administracija, tiek skirdama 2% BVP, tiek siųsdama karių į tarptautines misijas kartu su JAV kariais. Pažymėtina, kad pats D. Trumpas, pasisakydamas apie JAV pajėgas Europoje, iškėlė idėją atšaukiamas pajėgas iš Vokietijos dislokuoti Lenkijoje. Antra, Lenkija imasi lyderio vaidmens regioninėje arenoje ir santykiuose. Jos dėka buvo sukurta Višegrado kovos grupė, susidedanti iš jos pačios, Čekijos, Vengrijos ir Slovakijos (*Polish Foreign Policy Strategy 2017-2021, psl. 9*). Kas kelia šią tokį nerimą, kad kolkas ši Višegrado kovos grupė nėra kažkaip integruota į regioninę NATO pajėgų grupę. Šios šalys buvo Varšuvos pakto narės, ir neturi nė mažiausio noro grįžti į tą „klubą“. Taip pat Lenkija kartu su Kroatija sukūrė „Trijų Jūrų iniciatyvą“, apimančią šalis nuo Estijos iki Bulgarijos. Keli tikslai – sujungti infrastruktūrą, bet, autoriaus nuomone, svarbiausia, dujotiekio „Nord Stream 2“ stabdymas, taip mažinant Rusijos energetinę įtaką tiek Vokietijoje, tiek visoje Europoje.

Tačiau štai su kokiomis bėdomis susiduria Lenkija: valdančioji „Teisė ir Teisingumas“ yra vos ne autokratinio stiliaus partija, ir dėl to kyla kibirkštys tarp ES ir Lenkijos; Lenkijoje mažėja darbingų žmonių, tauta senėja, ir vyksta „protų nutekėjimas“ į vakarų Europą – tai galėtų būti išspręsta priimant imigrantus, kas tuo pačiu pagerintų santykius ir su Vokietija (bet valdantieji to nenori) (*Brudnicka, J., 2020, psl. 95*). Galima daryti išvadą, kad Lenkija susiduria su labai panašiomis geopolitinėmis bėdomis kaip ir Lietuva, o ryškiausi skirtumai yra didesnis Lenkijos euroskepticizmas ir didesnė lyderystė regione.

Vengrija vienintelė iš tyrimo šalių gali jaustis kažkiek saugesnė vien savo geografinė padėtimi. Būdama jau visai pagarbiu atstumu nuo Rusijos, jos ir geopolitiniai prioritetai kitokie, ir nacionalinio saugumo strategavimas skiriasi, nors ir nežymiai. Pagrindiniai Vengrijos tikslai yra itin panašūs į kitų tyrimo šalių – NATO, ES palaikymas, gilesnė integracija, tai atsispindi ir jų saugumo strategijoje, ir viešojoje pozicijoje. Vis tik, kaip mes žinome iš žiniasklaidos, vengrai, ko gero, yra labiausiai skeptiški šių narysčių klausimu. Toks skeptiškumas, anot I. Tarrósy ir Z. Vörös, labiausiai iškilo dar dėl 2015 metais įvykusios migrantų krizės, kurios metu į Europą atvyko daug karo pabėgėlių. Kai Vokietija kvietė Europą susivienyti ir pasidalinti jais, Vengrijos pozicija buvo griežčiausia iš visų – jie visiškai neįsileisti karo pabėgėlių, imigrantų iš pietinių Europos šalių, kai ES to reikalauja (*Tarrósy, I., Vörös, Z., 2020, psl. 129*). Nors šiuo metu ir Lietuva jau nenorėtų priimti pabėgėlių ir geriau paramą skirtų finansinę, vengrai buvo pasiekę tokį kraštutinumą kaip visos sienos su Balkanų regionu atitvėrimas spygliuota tvora. Taigi visiškai nestebina, kad ES grasino sankcijomis, jei vengrai nekeis savo pozicijos.

Vengrija, kaip ir didžioji dalis vidurio Europos, energijos ir resursų didžiąją dalį gauna iš Rusijos – ar tai dujos, ar tai kiti naftos produktai. Tai, anot D. Sályi, leidžia Rusijai turėti nemažą įtaką Vengrijos politinėje sistemoje (*Sályi, D., 2018, el. šaltinis*). Jei Lietuva turi SGD terminalą, kuris yra alternatyvus tiekimo šaltinis, tai Vengrija, būdama visiška sausumos valstybė, tokios galimybes neturi. Ir kas matoma ir ilgalaikėje Vengrijos strategijoje, tai mažinti energetinį priklausomumą nuo Rusijos valios. Galimos alternatyvos, kaip jie patys mano, yra tiek švarus akmens ir rudosios anglies panaudojimas energetikai, ekonomikai ir pramonei, kartu siekiant vis daugiau energijos gaminti aplinkos neteršiančiais būdais, o gamtinių išteklių tiekimą užsitikrinti iš ES šalių.

Taigi galima teigti, kad Vengrija yra išskirtinė šio regiono šalis, o tai patvirtinantis paskutinis autoriaus argumentas yra vakcinų pirkimas iš Rusijos kovai su COVID – 19. Sunku prognozuoti, kokią efektą tai duos tiek regioniniu, tiek NATO ir ES lygmeniu, bet svarbiausia, kaip bus paveikta Vengrijos piliečių sveikata vakcina, kuri nėra ištirta tarptautinių laboratorijų.

2. NACIONALINIO SAUGUMO GRĖSMĖS IR JŲ PREVENCIJA VIDURIO IR RYTŲ EUROPOJE

2.1. Rusija kaip grėsmės šaltinis Vidurio ir Rytų Europoje

2.1.1. Rusijos “išskirtinių interesų” zona?

Rusijos revanšistinės ambicijos susigražinti prarastą įtaką buvusioje SSRS bei Varšuvos pakto narių teritorijoje yra reikšmingas faktorius, kuris atspindi didžiojoje dalyje tyrimo šalių nacionalinio saugumo strategijose. Rusija tai pasiekia naudodama energetinius svertus, pasitraukdama iš konvencinės ginkluotės Europoje sutarties, sovietinių nusikaltimų (tokių kaip trėmimai, Vilniaus “išlaisvinimas”, sausio 13 – oji) nepripažinimas, kaltinimas (labiausiai nukreiptas į Baltijos šalis) dėl prastų rusakalbių padėties šalyse, informacinė kompanija prieš NATO, puolamojo pobūdžio karinės pratybos, didelio masto kibernetinės atakos. O tokie veiksmai kaip Krymo aneksija parodė, kad regione vis dar egzisuoja saugumo iššūkiai. Tai ypač svarbu, nes tyrimo šalys geografiškai yra labai arti Rusijos, išskyrus Vengriją.

Žlugus Sovietų Sąjungai bei šitaip pasiekus Šaltojo karo kulminaciją, saugumo situacija buvusioje Sovietų Sąjungoje dar kurį laiką išliko įtempta. Nepaisant to, šis istorinis ir geopolitinis lūžis žymėjo tautinį atgimimą ir demokratijos sklaidą visose nepriklausomybę atgavusiose valstybėse. Be to, buvo tikimasi, kad “Rusija, pasirinkusi demokratijos kelią, taps stabilia, prognozuojama ir regioninį saugumą užtikrinančia valstybe” (*Kaukas, E., 2019, psl. 211*). Ir vis dėlto po žlugimo, ir naujai susikūrusi Rusija susilpnėjo tiek politiškai, tiek ekonomiškai. Didžioji dalis tuometinės visuomenės liko nepatenkinti padėtimi, taip pakurstant norą vėl turėti galią, politinį svorį, įtaką pasauliui. Atitinkamai tai nulėmė Rusijos užsienio ir saugumo politikos pokytį, kuris pasidarė revanšistinis, o įtakos išsaugojimas ir plėtojimas posovietiniame regione, buvo viena svarbiausių užsienio politikos tikslų.

Rusijos interesų šiame regione priežastys yra kelios – rusakalbių mažumos, istorija, ekonomika, energetika. Būtent todėl po Krymo aneksijos “daugelis politikos komentatorių įrodinėjo, kad kitas taikins bus Baltijos valstybės ir kad pagrindo tokiam nuogastavimui davė stiprėjantis Rusijos informacinis karas regione” (*Arridu, V., Molis, A., 2019, psl. 158*)

Šiandieninė Rusijos politika buvo pradėta formuoti dar 2003 metais. Atsigaunanti ekonomika paklojo pamatus formuoti norui bei siekiui atsatyti istorinę didybę, ir pakeisti įvaizdį, kad Rusija yra pralaimėtoja. Būtina paminėti, kad pokyčiams Rusijos politikai, ypatingai saugumo, turėjo NATO. Kaip pačios Rusijos vadovai yra ne kartą minėję, NATO siekia atimti buvusias sovietines valstybes iš interesų

zonos, kuri turėtų priklausyti išskirtinai tik Rusijai. Neatsitiktinai, anot E. Kauko, „Rusija ir šiandien siekia, kad tarptautinė bendruomenė, ypač didžiosios valstybės, pripažintų jos teisę į išskirtinių interesų zoną, kuriai ji pirmiausia prisiskiria posovietinę erdvę“ (*Kaukas, E., 2019, psl. 212*).

Nėra didelė paslaptis, kad Rusijos politikos vienas iš tikslų – Baltijos regione pakeisti strateginę situaciją savo naudai. Būdai, kaip to siekiama, yra platūs – agresyvi diplomatija, agresyvi informacinė kampanija, bandymai suvaržyti ekonomiką, energetiką. Paminėtina ir tokie, autoriaus nuomone, ir gana radikalūs veiksmai kaip kibernetiniai išpuoliai ar net karinių pajėgų naudojimas. Be viso šito, anot E. Kauko, dar naudojami ir „griežti, dažnai agresyvaus ir grasinamojo pobūdžio politiniai pareiškimai, nukreipti prieš Baltijos šalis“ (*Kaukas, E., 2019, psl. 212*), rečiau – prieš Lenkiją arba Vengriją, nors retkarčiais ir šios šalys „užkliūna“ Rusijos politikai. Taigi, nors Baltijos šalims ir Lenkijai Rusija yra pats svarbiausias dėmuo formuojant savo užsienio, saugumo ir gynybos politiką, Rusijai minimos šalys nėra labai reikšmingos, tačiau, anot E. Kauko, „Rusijai šis regionas svarbus istoriniu ir geostrateginiu (kaip NATO ir ES dalis, esanti Rusijos kaimynystėje) kontekstu“ (*Kaukas, E., 2019, psl. 212*).

Tačiau šias prognozes, anot D. Petraičio, reikėtų vertinti rezervuotai, nes „Rusijos užsienio politika pasižymi oportunistine elgsena, kurios tikslas išnaudoti netikėtai atsiradusias galimybes ir įgauti pranašumą netikėtais, iš anksto nesuplanuotais, sprendimais“ (*Petraitis, D., 2018, psl. 230*). Remiantis Lietuvos saugumo tarnybų atliktu grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimu, Rusijos užsienio politikos tikslai yra „atkurti didžiosios galybės statusą ir užsitikrinti vieną svarbiausių vaidmenų tarptautinėje politikoje, ir atkurti visišką dominavimą posovietinėje erdvėje, kurią Rusija priskira savo išskirtinių interesų sferai“ (*Valstybės saugumo departamentas (toliau – VSD) ir Antrojo operatyvinių tarnybų departamentas prie Krašto apsaugos ministerijos (toliau – AOTD), 2018, psl. 11*).

Posovietinio regiono valstybių priskyrimas sau (Rusijai) remiasi ne tik istoriniais, bet ir geopolitiniais, ekonominiais argumentais, o taip pat „savininkišku“ šių teritorijų suvokimu. Tačiau tiek Baltijos šalys, tiek Lenkija, tiek Vengrija niekada nerodė noro jungtis į Rusijos integracinius projektus, o be to, dar ir tapo NATO ir ES narėmis. Tai suvokdama Rusija plėtoja ir kitokius santykius, nei su likusiomis posovietinės erdvės valstybėmis. O štai pateikiami, anot D. Jakniūnaitės, veiksniai, kurie plėtoja Rusijos – Baltijos šalių santykius: „Visų pirma, santykinis ir struktūrinis galios disbalansas tarp Rusijos ir Baltijos šalių. Antra, Baltijos šalių atsiskyrimas nuo Rusijos įtakos sferos ir tapimas Vakarų dalimi. Trečia – geopolitinė sankloda: geografinis artumas, ekonominiai, energetiniai ir sociokultūriniai saitai bei istorinė praeitis. Visi šie veiksniai atspindi šalių tapatybių konfliktą ir atitinkamai formuoja abiejų šalių užsienio ir saugumo politikos dienotvarkės gaires“ (*Jakniūnaitė, D., 2013, psl. 23*).

Galima konstatuoti, kad dabartiniai valstybių santykiai yra priešiški – dažnai naudojama abipusė kritika (o neretai ir itin griežta), girdima agresyvi retorika iš Rusijos pusės, o Baltijos šalių vykdoma saugumo politika Rusijoje vertinama kaip tiesioginė grėsmė nacionaliniam saugumui. Esminiai santykių iššūkiai, kurie galioja ne tik Baltijos šalims, bet ir Lenkijai, mažiau – Vengrijai, išlieka karinio ir energetinio saugumo siekiai, skirtingo istorijos interpretavimo klausimai bei Baltijos šalyse – rusakalbių padėtis. Tačiau šie iššūkiai nesprendžiami arba sprendžiami per silpnai. Taip pat pastebėtina, kad Rusijos interesai regione yra apimantys ekonominę, sociokultūrinę (jei kalbama apie rusakalbių mažumą), energetinio ir ypač karinio saugumo sritis.

2.1.2. Rusijos geopolitikos “argumentai”

Tyrinėjant, kodėl Rusija Baltijos šalis taip nori saugumizuoti, paminėtinos jau anksčiau užsimintos temos, kurios kartojasi: tai yra skirtingas, ir galima teigti, kad nepriimtinas, sovietinės istorijos interpretavimas, Baltijos šalių nacionalizmas prieš rusų tautines mažumas, bei „agresyvi“ NATO, kuri didina karinius pajėgumus greta Rusijos valstybės sienos.

Anot E. Kauko, “Lavrovas diskutavo apie bendros istorinės praeities interpretavimo problematiką - siūlė sukurti bendras Rusijos ir Baltijos šalių istorikų grupes, kurios siektų išgryninti bendrą istoriją” (*Kaukas, E., 2019, psl. 223*). Peršasi išvada, kad tokios grupės galėtų būti panaudojamos kaip platformos, kuriomis Rusija galėtų diegti istorijos politikos koncepciją. Nors Baltijos valstybių lyderiai ne kartą kėlė klausimą dėl sovietinės okupacijos fakto pripažinimo, Lavrovas, ir, galima manyti, visas Rusijos politinis elitas, niekada to nepripažino, ir klausimas, ar pripažins, o Lavrovo argumentas yra “skirtingas istorijos interpretavimas”. Rusija nuolatos kaltina Baltijos valstybes istorijos iškraipymu. Istorijos interpretavimas yra svarbus Rusijos politinis instrumentas, kuris, anot E. Kauko, “leidžia vienyti tautą, kelti šalies patriotizmą ir pateisinti politinę elgseną” (*Kaukas, E., 2019, psl. 223*). Panašumų galima įžvelgti ir Rusijos užsienio reikalų ministro elgsenoje, kai jisai kaltina Baltijos šalis melagingu istorijos interpretavimu, pateikia alternatyvius įvykių vertinimus, nutyli įvykdytus sovietinius nusikaltimus, neigia nepatogius istorinius faktus, formuoja alternatyvią istoriją, kuria remdamasis ir siekia pagrįsti užsienio politikos moralinę ir netgi teisinę veiklą.

Vienu svarbiausiu Sovietų Sąjungos palikimu Rusija laiko rusakalbius imigrantus, kurių yra visose posovietinėse valstybėse, bet daugiausia yra Latvijoje ir Estijoje. Tai išnaudojama tokiu būdu, kad kuriama įsivaizduotina rusofobiška, nacionalistinė ir neonacistinė Baltijos šalių visuomenė. Ką dar,

pasitaikius progai, akcentuoja Lavrovas, kad rusų tautinė mažuma yra diskriminuojama ir pažeidžiamos jų teisės. Lavrovo retorikoje, anot E. Kauko, „tėvyninių teisių apsauga yra vienas iš Rusijos užsienio politikos prioritetų“ (*Kaukas, E., 2019, psl. 224*). Tokiu būdu Rusija sukuria lojalų rusų tautinę mažumą, ir formuoja neigiamą, blogą Baltijos šalių įvaizdį. Bandoma įtikinti rusakalbių tautines mažumas, kad sąlygos jiems negerėja, pažeidžiamos politinės, socialinės, ekonominės, kultūrinės, kalbinės teisės. Tokiu būdu formuojama lojalių tautiečių dalis ir pasiekama tai, kad jie atsisako integracijos ir patiki iliuzija, kad Rusija rūpinasi savo tautiečiais, gyvenančiais užsienio šalyse.

Toliau tyrinėjant geopolitikos „argumentus“, neišvengiamai pasiekama NATO tematika. Tam įtakos turėjo fizinis NATO priartėjimas prie Rusijos valstybinės sienos. Nors mums visiems žinoma, kad NATO aljansas yra gynybinis ir atgrasantis, neturintis jokių intencijų pulti, tik ginti ir atgauti užkariautas teritorijas, Rusijai tai didžiausia nacionalinio saugumo grėsmė. Galima tik manyti, kad niekada nenorėjusios būti Sovietų Sąjungos dalimi šalys, įstojusios į ES ir/ar NATO, tiesiogiai pažeidė Rusijos teritorinį vientisumą ir suverenitetą. Tačiau pati Rusija teigia, kad Rusijos karinė doktrina yra irgi tiktais gynybinio pobūdžio. Taip siekiama suformuoti požiūrį, kad NATO yra priešiška Rusijai. Tam pasitelkiami visi galimi informavimo kanalai. Paminėtinas ir įdomus faktas - 2016 metais buvo atlikta Rusijos gyventojų apklausa apie grėsmes Rusijai, ir, autoriaus nuomone, šiandieną atsakymas būtų toks pat arba labai panašus, kaip toliau pamini V. Pugačiauskas: „Rusija, kaip didžiausias grėsmes, nedraugiškiausias šalis mato JAV, Ukrainą, Lietuvą, Latviją, Lenkiją, Turkiją <...>“ (*Pugačiauskas, V., 2017, psl. 114*). Be to, JAV turima omenyje ir NATO kontekste. Didėjantis NATO atgrasymo ir gynybinis pajėgų dislokavimas apkritai Vidurio ir Rytų Europos regione yra labai stipriai kritikuojamas Rusijos, ir, anot jų, keičia galios balansą, keliant grėsmę Rusijos nacionaliniam saugumui, teritoriniam vientisumui ir nepriklausomybei.

Rusija, siekdama išspręsti šią susikonstruotą saugumo problemą, pateisina savo politinius sprendimus didinti karinę galią ir galimybę ją panaudoti. Kas yra itin pažymėtina tyrimo šalis, kad saugumizuotis „verčianti“ NATO retorika suteiktų Rusijai pagrindą (politinį ir visuomenės palaikomą) pradėti imtis karinio pobūdžio veiksmų Vidurio ir Rytų Europos regione. Taigi apibendrinant „argumentus“, galima teigti, kad Rusija „argumentus“ bando pateisinti skleidama dezinformacija, veikdama per savo piliečius svetimoje šalyje ir saugumuzuodama NATO. Galima prognozuoti, kad Rusijos elgsena visais lygiais – nacionaliniu, regioniniu ir globaliu – trumpojo laikotarpio perspektyvoje išliks agresyvi ir ekspansionistinė.

2.1.3. Rusijos vieta nacionalinio saugumo strategijose

Rusija, siekdama plėsti įtaką posovietinėje erdvėje, naudoja plataus spektro galios instrumentus, ar tai būtų hibridiniai, ar „minkštosios“ galios. Įvardinsiu keletą pavyzdžių: energetinio priklausomumo išlaikymas, naudingųjų resursų kontrolė, dezinformacija - rusakalbės diasporos kontrolė, istorijos politika, taip pat rusų kalbos ir kultūros sklaida, kultūrinio bendradarbiavimo stiprinimas, ir piliečių skaidymas ir priešinimas. Patyrinėkime dar giliau, kaip skirtingos tyrimo šalys mato Rusiją kaip grėsmės šaltinį, ir kaip tai atsispindi atitinkamose jų nacionalinio saugumo strategijose.

Lietuvos saugumui šiuo metu pagrindinę grėsmę kelia agresyvūs Rusijos veiksmai, kurie pažeidžia saugumo susitarimus, pasiektus per tarptautinės teisės normas ir principus. Perfrazuojant Lietuvos nacionalinio saugumo strategiją, „agresija prieš kaimynines valstybes, Krymo aneksija, prie Lietuvos Respublikos ir kitų šalių sienų, ypač Kaliningrado (Karaliaučiaus) srityje, telkiama naujausia Rusijos Federacijos ginkluotė, didelio masto puolamojo pobūdžio pajėgos ir jų pratybos kelia tarptautinę įtampą ir pavojų pasaulio taikai“ (*Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo strategija, 2017*). Būtina pabrėžti, kad Rusijos pasirengimas naudoti plataus spektro – karines ir ekonomines, energetines, informacines ir kitokias priemones, nukreiptas prieš kaimynines valstybes yra nemenkas iššūkis ne tik Lietuvai, bet ir visai NATO bendruomenei.

Akcentuotina, kad nacionalinio saugumo strategija jautriai perteikia reakciją į šalia Lietuvos jau pastatytą Astravo AE, o būtent, cituojant strategiją: „nesaugios branduolinės energetikos plėtojimas šalia Lietuvos Respublikos sienų, tarptautinių branduolinės ir radiacinės saugos bei aplinkosaugos reikalavimų nesilaikymas Rusijos Federacijai ir Baltarusijos Respublikai projektuojant, statant ir eksploatuojant branduolinės energetikos objektus ir neatliekant poveikio aplinkai vertinimo, kelia pavojų Lietuvos Respublikos nacionaliniam saugumui“ (*Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo strategija, 2017*). Pabrėžtina, kad Astravo AE yra labiau ne komercinis, juolab ne baltarusių, projektas, o labiau geopolitinis motyvas Rusijai įgyti daugiau svertų bei didinti savo įtaką regione.

Lietuva neatsisako galimybės vystyti dialogą su Rusija, nes be jos turbūt neįmanoma. Vis tik šios perspektyvos vertinamos itin atsargiai, ir Lietuva turi daug griežtų reikalavimų tokio dialogo atsiradimui. Skaitant strategiją, galima aptikti, kad „Lietuva laikysis požiūrio, kad gerų kaimyninių santykių palaikymas ir plėtojimas su Rusija būtų pageidautinas, bet įmanomas tik tada, kai Rusija gerbs tarptautinės teisės normas ir principus, kaimyninių valstybių suverenumą ir teritorijos vientisumą, vykdys savo tarptautinius įsipareigojimus. Kliūtys geresniam santykiams yra agresyvūs šios šalies

veiksmai – pirmiausia Krymo aneksija ir agresija prieš kaimynines valstybes, grubūs tarptautinės teisės pažeidimai“ (*Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo strategija, 2017*). Atskiros pamėnėjimo sulaukia ir Kaliningrado sritis, su kuria, cituojama: „Atsakingai išnagrinėjus galimas rizikas, bus sprendžiama dėl galimybės bendradarbiauti su Rusijos Federacijos Kaliningrado (Karaliaučiaus) sritimi įgyvendinant europinius ir regioninius projektus;“ (*Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo strategija, 2017*). Taigi, kaip minėta anksčiau, Lietuva neatmeta galimybės gerinti santykių su Rusija, bet sąlygos, kurias kelia Lietuva, sunkiai įgyvendinamos, todėl trumpuoju laikotarpiu santykių pagerėjimas atrodo sunkiai įmanomas.

Toliau patyrinėkime, kaip Latvija mato Rusiją. Latvija savo saugumo strategijoje pateikia, kad „kaip Baltijos jūros regiono šalis Latvija yra labiausiai tiesiogiai paveikiama visko, kas vyksta regione“ (*The National Security Strategy of The Republic of Latvia, 2020*). Tai suprantama, nes Latvijos pozicija yra nedėkingiausia – tiesioginė siena su Baltarusija ir Rusija, o kaimynai lietuviai ir estai labiau kooperuojasi su didesniais kaimynais – suomiais ir lenkais. Toliau skaitant strategiją, matome, kad pastaraisiais metais Rusija stipriai tobulina savo karinę infrastruktūrą ir demonstruoja karinę galią šalia Latvijos sienos. Tai, kartu su vystoma Rusijos vidaus politika, bei didinama Rusijos kariuomene, rodo Rusijos norą ir/ar galimybę panaudoti karinę jėgą pasiekti savo politinius tikslus, o tai kelia pavojų Latvijos saugumui.

Įvardindama būdus, kaip Rusija veikia, cituoju: „Latvija buvo užpulta įvairaus spektro asimetrinio karinio elemento. Dirbtinio intelekto valdoma propaganda, kibernetinės atakos, energetinio sektoriaus *presingas*, ekonomikos ir verslo kliūvinių sukūrimas bei draudimai, ir panaudojamos žvalgybos pajėgos kurstyti visuomenės neapykantą ir nepasitenkinimą, suskaidyti piliečius yra tik keli pavyzdžiai, kaip veikia Rusija“ (*The National Security Strategy of The Republic of Latvia, 2020*). Matome, kad kaip ir Lietuvos atveju, Latvijoje Rusija irgi siekia diskredituoti NATO veiklą ir pasitikėjimą, NATO norą, vadovaujantis 5 – ojo straipsnio nuostatomis, ginti Latviją.

Lenkija taip pat mato Rusiją kaip didelę grėsmę. Jų nacionalinio saugumo strategijoje įvardijama, kad „agresija prieš Sakartvelą, nelegali Krymo aneksija bei veikla rytų Ukrainoje pažeidė bazinius tarptautinės teisės ir Europos saugumo sistemos principus“ (*National Security Strategy of The Republic of Poland, 2020*). Lenkijos strategijoje galima rasti ir panašumų su Lietuvos žvalgybos pateiktą „Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimu 2020“, o būtent turima omenyje didinamą *Anti-Access/Area Denial* sistemą, skirtą atkirsti Baltijos šalis, įvykdant puolamąją operaciją iš Kaliningrado srities ir Baltarusijos, taip uždarant Suvalkų koridorių (*VSD ir AOTD, 2020, psl. 21*). Kas aktualu šiam skyriuje, ir bus

nagrinėjama toliau, yra: „Rusija vykdo veiksmus, kurie nėra apibrėžti konvencinio karo sąvoka (hibridinis karas), kas kelia grėsmę įvykti konfliktui (galimai ir netyčini, kurio atsiradimo priežastis gali būti ir nedidelis karinis susirėmimas pasienyje), be to, naudojamos dezinformacijos, kibernetinės priemonės, skirtos destabilizuoti Vakarų valstybes ir jas suskaidyti“ (*National Security Strategy of The Republic of Poland, 2020*). Ir Lenkijos pozicija tokia, kad netolimoje ateityje tokie veiksmai tik stiprės, Rusijai siekiant atstatyti savo galią ir įtakos zoną.

Kalbėdami apie Vengriją, negalime nepastebėti skirtumų. Jei kitos tyrimo šalys Rusijai skiria visus skyrelius strategijose, Vengrijos nacionalinio saugumo strategijoje Rusijai skiriamas vienas nedidelis paragrafas. Be to, kaip matysime toliau nagrinėdami nacionalinio saugumo strategijas, vengrų ir kitokie prioritetai.: „Rusijos Federacija yra nulemiantis veiksnys tarptautinėje sistemoje ir turi neišvengiamą vaidmenį globalaus ir regioninio saugumo kontekste. Tuo pačiu metu, Rusija ir NATO pastaruoju metu susiduria su padidėjusia įtampa. NATO padidino savo atgrasomąsias galias, ir suspendavo karinį bei civilinį praktinį bendradarbiavimą su Rusija. Tačiau NATO pasiliko kanalus dialogui, nes NATO sąjunga nėra konfliktinė ir nesiekia būti grėsme Rusijai“ (*Hungary's National Security Strategy, 2020*). Taigi, Vengrijos strategija daugiau kalba apie NATO ir Rusijos santykius, o ne apie pačią Vengriją ir jai kylančias grėsmes iš jos.

Vis tik Rusija yra paminima: „Vengrija, kad ir prioritetizuodama NATO ir ES sąjungas, yra suinteresuota pragmatiškiems Vengrijos – Rusijos santykiams bei ekonominiu bendradarbiavimu“ (*Hungary's National Security Strategy, 2020*). Toliau teigiama, kad Vengrija yra priklausoma nuo Rusijos tiekiamų gamtinių išteklių, ir sieks atsisakyti šios priklausomybės vystydama atsinaujinančią energetiką. Taigi, matome, kad Vengrijos pozicija Rusijos, kaip grėsmės šaltinio, klausimu yra švelniausia, o gal netgi galima sakyti, kad draugiška. Be to, Vengrija jau susitarė su Rusija, kad pirsks jų pagamintą „Sputnik – 5“ vakciną kovai su COVID – 19. Šis Vengrijos išskirtinumas gali turėti poveikį tiek NATO, tiek ES. Pirma, ES siekiant įvesti ar pratęsti kokias nors sankcijas, dėl gerų santykių su Rusija Vengrija gali tai vetuoti. Antra, Rusija gali pasinaudoti savo poveikio priemonėmis veikti Vengriją vidinio saugumo aplinkoje. Trečia, taip gali būti pasiektas Rusijos noras supriešinti NATO ir ES iš vidaus. Perspektyvos nėra pačios maloniausios, ir tik laikas parodys, kas įvyks.

Apibendrinant Rusijos veiksnį pažymėtina, kad Rusija tebesijaučia regiono „šeimininke“, ir išlieka noras, prisidengiant labiau savo pačios sukurtais scenarijais, atgauti pilną kontrolę. Šių scenarijų įgyvendinimo argumentai pateikiami kaip rusakalbių tautinės mažumos, „agresyvi“ NATO. Nacionalinio saugumo strategijose pateikiama Rusijos grėsmė, tikrai skiriasi jos grėsmės prioritetizavimas.

2.2. Konvencinio karinio konflikto tikimybė ir pasiruošimas

Konvencinis karinis konfliktas vis dar išlieka neatmetamas reiškinys, o šio tyrimo atveju, ypatingai reikšmingas dėl to, kad tyrimo šalių kariniai pajėgumai skaičiumi yra gana maži, nepaisant to, kad gerai apginkluoti ir paruošti, ir šalių teritorijas gana greitai galėtų okupuoti priešų pajėgos. Tačiau tik prasidėjus konfliktui, suveiktų NATO 5 – asis straipsnis be to, nepaisant mažų pajėgų, šalys turi savo pajėgumus, kurie pagrįdę ir treniruojasi pratybų metu tokiame scenarijuje. Vis tik patyrinėkime giliau, ką pateikia nacionalinio saugumo strategijos kalba apie konvencinį karinį konfliktą.

Baltijos jūros regiono saugumą lemia Rusijos ryžtas atkurti savo prarastą įtakos zoną regione ir Rusijos troškimas paryškinti Vakarų silpnumą – Rusijai pati okupuota teritorija nėra tokia svarbi, kaip pati Vakarų silpnumo pabrėžtumo efekto idėja. Žiūrint globaliai, Rusija vis palaiko agresyvią poziciją tiek prieš NATO, tiek prieš ES, tuo siekdama susilpninti ir galimai suskaidyti arba supriešinti Europą. Taip pat siekiama diskredituoti NATO ir silpninti transatlantinę ryšį. Karinėje srityje, anot Valstybės Saugumo Departamento ir Antrojo Operatyvinio Tarnybų Departamento, „Rusija intensyviausiai modernizuoja kariuomenę Vakarų karinėje apygardoje, o tai kuria ir „griežtojo saugumo iššūkius Baltijos šalims“ (VSD ir AOTD, 2019, psl. 19). Logiška yra ir prielaida, kad Rusijos modernizuojama kariuomenė kelia grėsmę ne tik Baltijos šalims, bet ir Vidurio Europos šalims – Lenkijai, Slovakijai, Vengrijai, taip pat Ukrainai. Baltarusija šiuo atveju traktuojama tik kaip karinio tranzito šalis.

Vis tik didėjantys Vidurio ir Rytų Europos valstybių nacionaliniai pajėgumai kartu su regione dislokuotais NATO batalionais potencialaus konflikto atveju mažina Rusijos sėkmę baigti jį sau palankia linkme, o tai puikiai parodo NATO įgyvendinamą atgrasymo politiką. Tačiau Rusija ir toliau bando įrodyti, kad papildomos saugumo priemonės regione tikrai didina įtampą tarp Rusijos ir NATO.

Tyrinėjant mūsų Lietuvos nacionalinio saugumo strategiją, tarp svarbiausių saugumo interesų, „kuriems apsaugoti naudojamos visos teisėtos priemonės ir kuriuos pažeidus kiltų grėsmė Lietuvos valstybės ir visuomenės egzistavimui“ (*Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo strategija, 2017*), galima pačiais pirmaisiais prioritetais išskaityti: „Atsižvelgiant į pakitusią saugumo aplinką, konvencinės karinės grėsmės Lietuvos Respublikai ar kitai regiono šaliai nebėra teorinės, o karinės ir nekarinės <...> priemonės, nukreiptos prieš Lietuvos Respublikos nacionalinį saugumą, gali būti naudojamos išvien, siekiant paveikti labiausiai pažeidžiamas valstybės gyvenimo sritis“ (*Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo strategija, 2017*).

Įsivardindama grėsmes, pavojus ir rizikos veiksnius, Lietuva akcentuoja štai ką: “konvencinė karinė grėsmė, kurią kelia Rusija ir jos pasirengimas bei valia naudoti karinę jėgą siekiant savo tikslų, ir tų karinių pajėgumų telkimas prie Lietuvos ir išorinės NATO sienos” (*Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo strategija, 2017*).

O štai kokius uždavinius išsikelia: Lietuvos gynybos pagrindas – Lietuvos kariuomenės gebėjimas kartu su sąjungininkais užtikrinti patikimą atgrasymą, o nepavykus atgrasyti – savarankiškai ir kartu su sąjungininkais ginti Lietuvą. Lietuva didins kariuomenės kovinę galią, ypač daug dėmesio skirdama sausumos koviniams pajėgumams, oro erdvės stebėjimo ir gynybos pajėgumams. Sieksime išlaikyti aukštos parengties kariuomenės vienetus, skirtus nedelsiant reaguoti į įprastas karines grėsmes; prisidėti stiprinant NATO kolektyvinės gynybos pajėgumus, ypatingą dėmesį skiriant NATO greitojo reagavimo pajėgoms, remti NATO gynybos planų rengimą ir reguliarių jų atnaujinimą; stiprinsime NATO atgrasymo politiką, grindžiamą įprastinėmis ir branduolinėmis priemonėmis; skatinsime ir remsime NATO sprendimus dėl ilgalaikio ir svaraus NATO karinio kontingento buvimo Lietuvoje ir regione” (*Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo strategija, 2017*).

Mūsų kaimynų iš šiaurės, Latvijos, nacionalinės saugumo strategijos tikslas – išsaugoti Latvijos nepriklausomybę. Tai galima pasiekti įtraukiant visuomenę, kariuomenę ir valstybės galimybę veikti bei reaguoti. Nacionalinis saugumas yra visų piliečių, valstybės institucijų ir visų su gynyba susijusių institucijų atsakomybėje.

Kad Latvija, kaip valstybė išliktų, valstybės valdymo organai privalo sukurti gynybinę sistemą, kuri laiku aptiks, užkardys ir sustabdys kylančias grėsmes. Valstybė toliau privalo kurti, stiprinti ir organizuoti karinę gynybą, susidedančią tiek iš savanorių, tiek iš profesionalių karių. „Išorinės agresijos atveju, pasitelkiama individuali ir kolektyvinė gynyba, kurią reglamentuoja tiek nacionalinė, tiek tarptautinė teisė bei narystė organizacijose, tokiose kaip NATO ir ES. Stiprinti saugumą ir gynybą, ypatingai šalies sienų, yra prioritetas dėl galimų išorinių grėsmių, nes rytinė Latvijos siena taip pat yra ir išorinė ES bei NATO siena, ir galima imigracijos koridoriaus vieta“ (*The National Security Strategy of The Republic of Latvia, 2020*).

Dabartinė saugumo aplinka yra itin kompleksiška ir reikalaujanti gero bei glaudaus bendradarbiavimo tarp karinio ir nekarinio aspekto. Išaugusi išorinė grėsmė bei pavojai Latvijos nacionaliniam saugumui yra susiję su Rusijos agresija Ukrainoje ir Krymo pusiasalio okupacija, karinės pratybos bei galios demonstravimas netoli šalies sienos, o taip pat priemonės, skirtos paveikti vidaus politiką pasinaudojant ekonominius bei politinius įrankius, kurių kylantį grėsmių šaltinį būtina

sustabdyti. Trumpai apibrėžtas strateginis Latvijos saugumo principas yra toliau tobulinti ir modernizuoti nacionalinio saugumo pajėgumus, palaikyti NATO kolektyvinės gynybos mechanizmą, taip sumažindama išorinės karinės ar kitas agresijas, ir, jei bus reikalinga, pasiruošusi panaudoti kontrapriemonės (*The National Security Strategy of The Republic of Latvia, 2020*).

Mums, lietuviams, ypatingai svarbūs geri santykiai su Lenkija. To priežastis – istorija, geografinė padėtis, o žiūrint šiuolaikiškai, aktualu yra saugoti Suvalkų koridorių, kuris karinio konflikto atveju leistų NATO pajėgoms sausuma pasiekti Baltijos šalis.

Tyrinėdami Lenkijos nacionalinio saugumo strategiją matome, kad „Lenkijos Respublika kuria palankias sąlygas siekti nacionalinių interesų ir pasiekti strateginius tikslus nacionalinio saugumo srityje, kurie suderinami su šiomis šalies vertybėmis: nepriklausomybe bei suverenitetu, piliečių saugumu, žmonių ir piliečių laisvėmis ir teisėmis, orumu, teisingumu, tautiniu identitetu ir paveldu, demokratinio valdymu, solidarumu.“ (*National Security Strategy of The Republic of Poland, 2020*).

Nacionaliniai saugumo interesai apima: „ginti nepriklausomybę, teritorinį vientisumą, suverenitetą ir šalies bei piliečių saugumą; formuoti tarptautinę tvarką, kuri remiasi solidarumu bei pagarba tarptautinei teisei, ir tai leis saugų Lenkijos vystymąsi; stiprinti tautinį identitetą ir ginti nacionalinį paveldą“ (*National Security Strategy of The Republic of Poland, 2020*).

Lenkija kaip didžiausią grėsmę mato agresyvią Rusijos politiką, kurios įgyvendinimui pasitelkiama ir karinė jėga. Rusija intensyviai tobulina ir didina savo puolamąją galią, vykdo didelio masto karines pratybas, kurių scenarijus neretai yra konfliktas su NATO šalimi, skubus didelių pajėgų dislokavimas ir netgi galimybės panaudoti branduolinį ginklą. (*National Security Strategy of The Republic of Poland, 2020*).

Vengrijos nacionalinės saugumo politikos atskaitos taškas – pirma, prieš priimant sprendimą, turėti galvoje nacionalinį saugumą ir kaip tai gali jam atsiliiepti. Pirminiai saugumo interesai – „apsaugoti suverenitetą, teritorinį vientisumą ir konstitucinę tvarką, ginti piliečius, užtikrinti šalies sabilumą, jos ekonomiką, socialinį bei kultūrinį tobulėjimą bei puoselėjimą, žmogaus teises bei prigimtines laisves“ (*Hungary's National Security Strategy, 2020*). Taip pat Vengrija pasisako, kad nacionaliniu saugumo interesai yra išlaikyti tarptautinę taiką, saugumą, stabilumą bei bendradarbiavimą, skleisti demokratinio valdymo principus, stiprinti Transatlantinius ryšius ir Europos saugumo struktūras.

Tačiau skaitydami toliau nacionalinio saugumo strategiją, skyrių apie grėsmes, pastebime:

“Globaliame pasaulyje kyla daug iššūkių, pavojų bei grėsmių prieš mūsų šalį arba mūsų sistemą. Mūsų nuomone, šios grėsmės, išvardintos nacionalinio saugumo strategijoje, kelia didžiausią iššūkį mūsų nacionaliniams interesams:

- a) masiškas nelegalių imigrantų atvykimas iš vakarų Balkanų ar kitos pusės;
- b) netikėta karinė intervencija
- c) <...>” (*Hungary’s National Security Strategy, 2020*).

Kas, lyginant su kitomis tyrimo šalimis, pažymėtina, kad Vengrija nesijaučia tokia nesaugi karinės intervencijos klausimu. Kai kitos tyrimo šalys įsivardija konvencinį karinį užpuolimą kaip grėsmę nr. 1, o dar ir konkrečiai įvardija agresorių kaip Rusiją, vengrai mato didesnę riziką savo nacionaliniam saugumui susijusią su nelegaliais imigrantais. Šitoks grėsmių prioritezavimas netolimoje ateityje gali iššaukti glaudesnio bendradarbiavimo sunkumus. Galima pastebėti, kad nuo 2015 metų migrantų krizės Vengrijos valdžia labai griežtai laikėsi izoliacinės politikos, prieidami iki tokio kraštutinumo kaip pietinės šalies atitvėrimas į Balkanų pusę su spygliuota viela. Šis grėsmių prioritezavimo skirtumas, autoriaus nuomone, atsiranda iš geografinės Vengrijos padėties – jina neturi sienos nei su Rusija ar Kaliningrado sritimi, nei su Baltarusija, didžioji dalis jos kaimynių yra NATO bei ES narės, išskyrus Ukrainą, o Vengrijos saugumo retorika neakcentuoja jos kaip galimos karinės konflikto iniciatorės.

2.3. Hibridinio karo grėsmė

2.3.1. Hibridinis karas: įžvalgos ir realijos

Ankstesniuose skirsniuose jau buvo trumpai užsiminta apie hibridinio karo grėsmę, ir kai kuriuos jo aspektus. Dabar tai teoriškai patyrinėsime detaliau. Nekarines priemones bandoma apibrėžti jau ir prieš 40 metų išplėtotą „mikštosios“, „švelniosios“ galios (*soft power*) koncepcija. Tuo tarpu SSRS vykdė savo poveikio priemones – ideologinę kovą, propagandą, agitaciją. Šias priemones, iš dalies arba visiškai, perėmė ir Rusija. Šios koncepcijos, poveikio priemonės yra įtraukiamos į svarstymus, susijusius su hibridiniu karu. Sunku suprasti dalyką, kurio negali apibrėžti konkrečiais egzistuojančiais terminais, sąvokomis, todėl hibridinis karas ir yra toks pavojingas. Taip jau nutiko, kad tapome ir liudininkai vieno aiškaus hibridinio karo veiksmų – Krymo aneksija. Kaip rašo E. Bajarūnas ir V. Keršanskas, „vietoje aiškaus priešo jos (Rusijos, aut. past.) struktūrų operacijas vykdė „žalieji žmogeliukai“ be skiriamųjų ženklų. Ukraina patyrė diplomatinį, energetinį bei ekonominį spaudimą, beprecedentį informacinį

poveikį, kibernetines atakas ir specialiųjų operacijų pajėgų veiksmus. Visa tai galiausiai virto konvenciniais kariniais veiksmais“ (*Bajarūnas, E., Keršanskas, V., 2018, psl. 128*).

Hibridinio karo supratimas, kaip rašo E. Magda, susijusi su gerokai anksčiau plėtotą ketvirtosios kartos karo koncepcija, kurios esmė – manipuliavimas žiniasklaida, teroristiniai veiksmai, aiškos priešininko hierarchijos ir struktūros nebuvimas, karinių, ekonominių, finansinių, energetinių bei socialinių spaudimo priemonių, asimetrinės taktikos panaudojimas, kombinuotas ir koordinuotas atvirų ir slaptų karinių, sukarintų ir civilinių priemonių įgyvendinimas (*Magda, E., 2017, psl. 12*). Trumpai tariant, tai gali būti veiksmai, atliekami jau žinant pažeidžiamas vietas, siekiant paveikti, įaudrinti, destabilizuoti, sukelti suirutę ir tokiu būdu pasiekti savo išsikeltus uždavinius.

Tačiau dažnu atveju susiduriama ir su kitu kraštutiniu. Anot E. Bajarūno ir V. Keršansko, „dažnai terminu „hibridinis“ bandoma apibrėžti viską, kas vyksta nekonvencine forma ar yra sunkiau apibrėžiama tradiciniais terminais, pavyzdžiui, prie hibridinių veiksmų priskiriant pavienę hakerių ataką ar dėl socialinių problemų protestuojančius darbuotojus“ (*Bajarūnas, E., Keršanskas, V., 2018, psl. 129*). Rusijai toliau vykdant agresyvią, prieš Vakarus nukreiptą politiką, Baltijos valstybės įvardijamos kaip kitas galimas Rusijos veikimo objektas, todėl mums, lietuviams, ir kitoms Baltijos šalims, terminas „hibridinis“ tapo aktualus ne tik teoriškai, bet ir praktiškai. Trūkstant hibridinės grėsmės apibrėžimui, reikšmingas klausimas tampa kaip kovoti su tokio tipo grėsmėmis ir kokios kontrapriemonės turi būti? Patyrinėkime detaliau, kaip Rusija naudoja hibridinius, asimetrinius ir nekarinius metodus.

Tiesioginės Rusijos konfrontacijos su NATO, kaip būtų galima įvardinti, tradiciniais, klasikiais karo veiksmais, neatrodo reali, ir vis dėlto yra neatmestina, todėl hibridinių grėsmių kėlimo priemonių panaudojimo tikimybė tik stipriai išauga, nes tai labiausiai leidžia „aplenkti“ tradicinę karo ir taikos skirstymą. Kaip teigia J. R. Davis Jr., „istorijoje gausu pavyzdžių, kuriuose silpnesnė konflikto pusė naudojasi skirtingais hibridiniais metodais ir priemonėmis, norėdama pasiekti norimą galutinę būklę ir nugalėti stipriuosius“ (*Davis Jr., J. R., 2015, psl. 19*). Kodėl Rusijos veiksmai kelia nerimą Baltijos šalims, ir visam regionui? Nes Rusija, kaip buvo aptarta jau anksčiau, niekada nenustojo traktuoti Baltijos valstybių kaip esančių jos išskirtinėje įtakos zonoje ir jau nuo seno naudojo tai, ką dauguma įvardina kaip hibridines priemones – pastebime politinius, ekonominius veiksmus, su energetika bei išteklių susijusius žingsnius, informacines priemones. Dalis šių priemonių, veiksmų atliekama ir matoma atvirai, bet pabrėžtina, kad nemaža dalis yra paslėptų netgi po kasdieniais dalykais. Ir šios priemonės, net lyginant su Rusijos karinio potencialo didinimu, pastaraisiais metais tik augo. Vieną iš šių hibridinių

priemonių – informacinį karą, detaliau nagrinėsime trečiame skyriuje, ir kova su juo bus pateikta per visų keturių tyrimo šalių nacionalinio saugumo strategijų prizmę.

Tyrinėjant konkretesnius atvejus, pasak J. Bērziņš, “Rusijos įtakos veiksmai Latvijoje (o tai galima lengvai pritaikyti ir Lietuvos praktikoje) apima Rusijos pasų išdavimą nepiliečiams, pseudožmogaus teisių judėjimų rėmimą, referendumo dėl rusų kalbos, kaip antros oficialios kalbos Latvijoje, šalininkų telkimą, apklausų ties rytine siena gyvenančių gyventojų, kad gautų informaciją apie jų norą remti scenarijus, panašius į Ukrainą, rengimas, įtaka vidaus politikai per kai kurias politines partijas ir pan.” (*Bērziņš, J., 2014, psl. 47*). Savo ruožtu M. N. Murphy ir G. Schaub išskiria dvi pagrindines Rusijos priemones Baltijos valstybių atžvilgiu: „1. Ganėtinai kuklūs, galbūt oportunistiniai veiksmai, kurie išnaudotų realų ar pramanytą nepasitenkinimą tarp Rusijos tėvynainių, siekiant destabilizuoti vieną ar daugiau Baltijos šalių, sukuriant įšaldytą konfliktą ir 2. Struktūrizuoti didelio tempo veiksmai tam, kad pasiektų tų pačių tikslų prieš NATO pajėgumus Baltijos jūros regione“ (*Murphy, M. N., Schaub, G., 2017, elektroninis šaltinis*).

Iš įvairių institucijų ataskaitų mes galime išskirti šiuos pagrindinius Rusijos hibridinius instrumentus ne tik Baltijos, bet ir Vidurio Europos regione: tai rusiška vietinė ir tarptautinė žiniasklaida, internetas ir socialiniai tinklai, vyriausybės remiamos ne vyriausybinės organizacijos (toliau – NVO), ekonominė tarpusavio priklausomybė, politinio radikalizmo bei poliarizacijos Vakaruose skatinimas, žvalgybos operacijos ir karinės galios demonstravimas. Kokia galima veikla, kurią gali panaudoti Rusija? Kaip pateikia E. Bajarūnas bei E. Keršanskas, galimi 3 tipai: nesmurtinė ardomoji veikla; slapti smurtiniai veiksmai; tradicinis karas, palaikomas ardamosios veiklos. (*Bajarūnas, E., Keršanskas, V., 2018, psl. 147*). Anot jų, „nesmurtinės ardamosios veiklos atveju Rusijos šansai destabilizuoti situaciją Baltijos valstybėse nėra dideli. Visgi šios hibridinės Rusijos priemonės turi būti analizuojamos ir vertinamos. Slaptų smurtinių veiksmų šansai pasireikšti irgi yra nedideli, ypač turint omenyje, kad regiono valstybės po „žaliųjų žmogeliukų“ akcijos Ukrainoje pasimokė. Bet ir šios hibridinės priemonės turi būti vertinamos ir analizuojamos. Didžiausia rizika kyla iš tradicinės karinės priemonės, palaikomos ardamosios veiklos. Priežastis gana paprasta – Rusija turi ryškią jėgos persvarą ir greitai įveiktą pasipriešinimą“ (*Bajarūnas, E., Keršanskas, V., 2018, psl. 147-148*). Todėl galima teigti, kad didžiausia rizika tiek Lietuvos, tiek kitų tyrimo šalių atveju yra konvencinis karas samplaikoje su hibridinėmis priemonėmis.

2.3.2. Vidurio ir Rytų Europos šalių atsakas į hibridinį karą

Atsakas į hibridines grėsmes ar karą nėra paprastas. Tai vėl nulemia atskaitos taškas – ką mes laikome hibridiniu karu ar hibridine grėsme, kur yra ta plona linija, kurią peržengus reikia imtis kažkokių veiksmų. Vis tik šalys kuria būdus, kaip užkirsti tam kelią, o taip jau nutikus, kad grėsmė reali, bent jau minimalizuoti žalą. Taip pat paminėtina, kad hibridinė grėsmė gali atsirasti vos ne akimirksniu, ir atsakas tokiu atveju turėtų būti toks pat staigus. Ir vis dėlto vakarietiška demokratija bei visas institucionalizmas čia pakiša koją pačiai užpultajai šaliai – veiksmai, kaip toliau tyrinėjama, nors ir atitinkami, bet nėra tokie greiti, kaip diktuoja sąlygos.

Kai nežinai, nuo ko reikia gintis – ginkis nuo visko. Anot E. Dykyi, „ginantis nuo hibridinių grėsmių, privalu vadovautis visapusiškos gynybos koncepcija” (Dykyi, E., 2016, psl. 65). Kitas, autoriaus nuomone, itin svarbus aspektas, paminėtas to paties E. Dykyi – visuomenės įsitraukimas: besiginanti pusė privalo sukurti kuo labiau atsparią visuomenę (Dykyi, E., 2016, psl. 65). Tačiau, kaip teigia E. Dykyi, „tiek įgyvendinant visapusiškos gynybos koncepciją, tiek įtraukiant visuomenę, reikalingas ilgalaikis planas ir atsidavimas įgyvendinimui” (Dykyi, E., 2016, psl. 65). Taigi, galima teigti, kad du kertiniai akmenys ginantis nuo nežinomybės yra visapusiška gynyba bei itin atspari visuomenė. Tam pasiekti reikalinga tęstinė saugumo strategija, ilgalaikis ir nepertraukiamas finansavimas ir darbas. Pasiiekti šitai galima su atidžiu planavimu, bendru padėties ir padėties rimtumo supratimu, ir tęstiniu mokymu, sąmoningumo ugdymu. Vis tik susiduriama su problema, kad tęstinumas tyrimo šalyse nėra garantuotas – kaip pavyzdį galima prisiminti 2009 metų pasaulinę finansų krizę. Bent jau Lietuvoje, taupymo sumetimais, buvo apkarpytas karinio sektoriaus finansavimas – visapusiškos gynybos dalis, o visuomenė buvo nepatenkinta tuomete valdžia – atparios visuomenės dalis.

R. Žilinskas išskiria ne tik visuomeninį / pilietinį atsparumą (angl. societal resilience, visuomenės valia atsispirti, priešintis kinetiniam ir nekinetiniam poveikiui ir kuo labiau sumažinti jo padarinius), bet ir valdžios pajėgumams išlaikyti būtiną funkcinį atsparumą (angl. functional resilience), kuris siejamas su valstybės valdymu, t. y. institucine sistema, turinčia politinį, karinį, ekonominį, socialinį ir administracinį įgaliojimą valdyti šalį ir priimti atitinkamus sprendimus (Žilinskas, R., 2017, psl. 58). Jos funkcionavimas krizės metu yra esminis. Apskritai terminas „atparumas” kaip kontrapriemonė hibridiniams veiksams minima ne vienoje hibridinį karą analizuojančioje literatūroje.

Karinis ir kariuomenės pasirengimas atremti tokias grėsmes yra svarbus, tačiau, autoriaus nuomone, vien jo nepakanka. Atsakas į hibridines grėsmes ko gero irgi turėtų būti hibridinis. Čia

svarbiausia kariškių ir civilių koordinacija, visuomenės įtraukimas. Kitas aspektas – valstybės atsparumo didinimas. Anot E. Bajarūno ir V. Keršansko, “valstybės atsparumo energijos tiekimo, gebėjimo efektyviai suvaldyti nekontroliuojamus gyventojų judėjimo srautus, maisto ir vandens tiekimo srityse, ryšių ir transport sistemose didinimas, o didelę kompetenciją šioje srityje turi sutelkęs karinis sektorius. <...> Turi būti gerai veikiantis įvairių institucijų koordinavimo, krizių valdymo mechanizmas, parengti ir išstobulinti įvairių institucijų veiksmai ir procedūros” (*Bajarūnas, E., Keršanskas, V., 2018, psl. 152*).

Prie svarbiausių kovos su hibridinėmis grėsmėmis galima būtų priskirti ir rinkimų proceso apsaugą. Tai būtų tiesioginis valstybės valdymo lygmens pažeidimas, jei tokia hibridinė ataka pavyktų. Kaip vieną pavyzdį galima įvardinti bandymą paveikti 2016 metų JAV prezidento rinkimus. Įtariama, kad šią ataką iniciavo Rusija, bet, kaip žinia, jina tai neigia.

Rizikos vertinimas ir situacijos supratimas leidžia geriau suprasti gresiančias operacijas, prieš joms įvykstant, ir tai padeda tinkamai suformuluoti atsaką. Patikimas situacijos supratimas reikalauja aktyvios žvalgybos duomenų rinkimo, be to, organizuojant gynybą, ta žvalgyba turi būti patikima, o jos surinkta informacija išanalizuota aukštu kokybininiu lygmeniu. Hibridinės atakos metu priešas stengsis smogti į labiausiai pažeidžiamas ir silpniausias valstybės vietas, todėl rizikų vertinimas, nustatant, kokios yra silpniausios vietos, kur konkrečiu momentu galima ataka yra valstybinės svarbos uždavinys.

Hibridinis karas yra ataka prieš NATO strateginius sprendimus. Iki šiol NATO daugiausia dėmesio skyrė techniniams atsparumo aspektas, todėl atsparumas turėtų tapti NATO būsimos strateginės koncepcijos pagrindiniu principu. Patyrinėkime, ko ėmėsi NATO kovojant su hibridinėmis grėsmėmis. Išskiriami šie pagrindiniai elementai: atpažinti mišrias grėsmes, atsparumas, būti pasirengusiems atremti jas, greitai įvertinti, veiksmingai reaguoti. Hibridiniai strateginiai veiksmai, NATO traktavimu, pasireiškia kaip: 1. Ekonominė prievarta; 2. Dezinformacija; 3. Kibernetiniai išpuoliai; 4. Atakos ar sabotazas prieš ypatingos svarbos infrastruktūrą; 5. Atvira veikla, pagrįsta karine galia (*NATO Secretary General's Annual Report, 2019, psl. 29*).

Įgyvendindama hibridinių grėsmių suvaldymo strategiją, NATO padarė pažangą: buvo sustiprinti strateginės komunikacijos pajėgumai NATO būstinėje; Rygoje buvo įkurtas NATO strateginės komunikacijos kompetencijų centras. Savo ruožtu šiek tiek anksčiau Taline buvo įkurtas NATO kibernetinio saugumo centras, o Vilniuje – NATO energetinio saugumo kompetencijos centras. Kitas svarbus momentas buvo pasiektas 2016 Varšuvoje vykusiame susitikime, kurio metu buvo sutarta dėl NATO septynių pagrindinių civilinių reikalavimų: 1. Užtikrinti vyriausybės ir kritinių valstybės tarnybų tęstinumą; 2. Atsparūs energijos šaltiniai; 3. Gebėjimas veiksmingai kovoti su nekontroliuojamu žmonių

judėjimu; 4. Atsparūs maisto ir vandens ištekliai; 5. Gebėjimas kovoti su masinėmis avarijomis; 6. Atsparios civilinės komunikacijos sistemos ir 7. Atsparios civilinės transporto sistemos (*NATO, Warsaw Summit, 2016, elektroninis šaltinis*). Šie baziniai atsparumo reikalavimai šiuo metu yra visiškai inkorporuoti į NATO gynybos planavimą. To pačio Varšuvos susitikimo metu buvo dar aiškiau apibrėžtas NATO vaidmuo kovojant su hibridinėmis grėsmėmis – pačios šalys turi imtis specifinių priemonių gintis, bet NATO padėl dalinantis ekspertize įvairiose srityse, be to, NATO galės nuspręsti, kada padėtis verta 5 straipsnio pritaikymo (*NATO, Warsaw Summit, 2016, elektroninis šaltinis*).

Be šių strateginių NATO sprendimų, toliau vyksta ir reguliarios pratybos su hibridiniais scenarijais. NATO rimtai užsiima priešiškos propagandos stebėjimu šalyse, kuriose dislokuotos NATO priešakinio buvimo pajėgos. Taip pat buvo sustiprintas raportavimas apie hibridinius incidentus iš Aljanso narių ir NATO pajėgų (*NATO, Warsaw Summit, 2016, elektroninis šaltinis*).

Lietuva po 2014 metų Rusijos veiksmų Ukrainoje padarė didžiulius žingsnius, reaguodama į hibridines grėsmes, todėl verta išsamiau apžvelgti, kas konkrečiai buvo daroma. Po 2014 m. tiek politiniame, tiek instituciniame lauke nusistovėjo konsensusas dėl išorinių grėsmių suvokimo ir poreikio į jas reaguoti plačiu mastu (*Bajarūnas, E., Keršanskas, V., 2018, psl. 155*). Tai parodo ir jau 2016–2020 m. Nacionalinio saugumo strategijos svarstymai: strategijoje įvardijamas platus grėsmių spektras (apimantis tiek konvencines, tiek hibridines grėsmes), o diskusijose didelių nesutarimų nebūta.

Lietuvos institucijos – Vidaus reikalų ministerija, Krašto apsaugos ministerija, žvalgybos, policijos, sienos apsaugos bei kitos tarnybos ėmėsi konkrečių veiksmų, siekdamos atsparumo hibridinių grėsmių stiprinimui. Pasiekus 2 proc. nuo BVP, skiriamų gynybai, ribą, politiniame lauke prasidėjo diskusijos dėl tolesnio krašto apsaugos finansavimo didinimo būtinumo (*Bajarūnas, E., Keršanskas, V., 2018, psl. 155*). Pati riba laikoma minimaliu pagrindu, kurio nebegalima pažeisti. Vis didesnis institucijų dėmesys skiriamas vystyti plačiai apimančią saugumo koncepciją, tačiau kol kas anksti vertinti to rezultatus.

Konkretūs uždaviniai, kuriuos bandoma pasiekti: 1. Karinis pasiruošimas atremti tokias grėsmes yra itin svarbus, bet vien jo nepakanka; 2. Greitas reagavimas. Kadangi reaguojant į hibridines grėsmes reikia veikti kuo greičiau, kad būtų užkirstas kelias krizės augimui, šių pajėgų parengtis yra itin aukšta – sugebėjimas reaguoti per 2–24 valandas. 3. Turėti krizių valdymo mechanizmą, paruošti ir išstbulinti įvairių institucijų veiksmus, procedūras 4. Atsparumo didinimas. 5. Turėti gerai veikiantį įvairių institucijų koordinavimą Vyriausybės lygmeniu. Žvalgybos svarba. Supratimo apie hibridines grėsmes ir poveikio operacijas sistemos kūrimas. 6. Informacinių grėsmių atrėmimas. Visuomenės įtraukimas ir

parama, sąmoningumo ugdymas ir švietimas. Tautinių mažumų integracija ir regioninės politikos vystymas. (*Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo strategija, 2017*).

Kaip dalis pasirengimo reaguoti į hibridinius scenarijus, Lietuvoje 2014 m. Buvo pradėtos rengti pratybos su hibridiniais scenarijais, panaudojant krašto apsaugos ir vidaus reikalų struktūras bei vietos valdžios institucijas. Prie reagavimo į hibridinio pobūdžio grėsmes priskiriamas ir sienų stiprinimas. Atsakant į kibernetines atakas, 2014 m. Gruodžio mėn. Seimas patvirtino naują kibernetinio saugumo įstatymą, o 2015 m. Buvo įsteigtas Nacionalinis kibernetinio saugumo centras. Jame daugiausia dėmesio skiriama kritinės informacijos infrastruktūros, viešojo sektoriaus, padidėjusio atsparumo ir reagavimo pajėgumų apsaugai. (*Bajarūnas, E., Keršanskas, V., 2018, psl. 158*).

Atskirai reikia pažymėti pasiekimus strateginėje komunikacijoje. Lietuvos pastangos atremti dezinformaciją buvo įgyvendinamos trimis pagrindinėmis kryptimis: 1. strateginės komunikacijos pajėgumų stiprinimas (ne tik specializuotų padalinių įkūrimas Užsienio reikalų ministerijoje, Krašto apsaugos ministerijoje, kariuomenėje, žvalgybos institucijose, bet ir kitose žinybose – pvz., Kultūros ministerijoje); 2. visuomenės supratimo apie informacinius karus ir propagandą didinimas; 3. karo ir neapykantos propagandos sklaidos sustabdymas (*Bajarūnas, E., Keršanskas, V., 2018, psl. 159*). Plačiau apie informacines grėsmes bei jų suvaldymą bus aprašoma 3-ame skyriuje.

Taigi, tyrimo šalys deda dideles pastangas ruošdamosi hibridinėms atakoms ir karui. Pastebėtina, kad didelis vaidmuo tenka ir NATO, be to, NATO hibridines atakas yra pasiryžusi traktuoti kaip pretekstą pritaikyti 5 – ajį straipsnį. Lietuvos atveju galima teigti, kad pasiruošimas hibridinėms grėsmėms irgi vyksta. Vis tik autorius pasigenda, ir mano, kad tai gana svarbus momentas, yra nevyriausybinių organizacijų veikla ir jų įtraukimas. Įtraukdami NVO galima būtų didinti atsparumą šviečiant dar didesnę dalį visuomenės, nes tai yra itin lengvai pažeidžiamas hibridinės atakos taikiny.

3. NACIONALINIO SAUGUMO STRATEGAVIMAS XXI A 3-E DEŠIMTMETYJE

3.1. Geopolitinės ateities prognozės

Šio skirsnio tikslas – trumpai, per geopolitikos prizmę apžvelgi galimus ateities scenarijus, kuriuos piešia žymūs tiek Lietuvos, tiek pasaulio geopolitikos ekspertai. Kadangi ankstesniuose skyriuose jau įsivardijom, kad didžiausią poveikį tyrimo regionui – Vidurio ir Rytų Europai kelia Rusija, pradėkime nuo jos galimų ateities veiksmų.

Dabartinė Rusija buvo sukurta tiesiog fiziškai nugalint kaimynus, kitaip tariant, klasikinės geografinės ekspansijos būdu. Dėl to visame jos geografiniame perimetre jaučiama nuoskauda, baimė. Anot E. Vareikio, Rusija neturi draugų savo kaimynystėje, draugiškos jai valstybės yra tokios ne dėl to, kad Rusija yra joms patraukli, bet todėl, kad su ja jungia ekonominiai, energetiniai interesai, arba dar dėl to, kad kitos alternatyvos dar blogesnės nei Rusija (*Vareikis, E., 2018psl. 27*). Rusijai, norinčiai plėstis ar išsilaikyti, šiandien tenka kariauti politiškai, fiziškai keliais frontais. Dar blogiau, žiūrint iš Rusijos pozicijos, yra tai, kad Rusijos kaimynai sugeba prieš ją susivienyti.

Esminis Rusijos bruožas yra tas, kad Rusija tebemano, jog tarptautinė politika vykdoma tik iš jėgos ir ekonominių interesų pozicijos. Putino Rusija gal ir negrįš į SSSR sienas, tačiau į draugiškos Europai šalies pavidalą taip pat. Z. Brzezinski teigė, kad Rusija elgiasi „chuliganiškai“ nes jaučiasi geopolitiškai amžina ir nesunaikinama. Jai reikia sukurti kokią nors geopolitinę alternatyvą, pavyzdžiui, stiprią Ukrainą ar plėsti integruotą Europą kuo arčiau Maskvos (*Brzezinski, Z., psl. 66*).

Labai logiška, kad suirutės Rusijoje atveju buvimas kuo toliau nuo jos yra naudingas ir saugesnis, tačiau mes (tyrimo regionio) geografinės padėties nepakeisim, o Rusijos ekspansiniai išpuoliai yra pavojingi. Kaip rašo E. Vareikis, „Rusijos, kaip Eurazijos valstybės konceptą vysto vienas labiausiai žinomų šalies geopolitikų A. Duginas. Dugino eurazijizmas yra postsovietinė Rusijos imperializmo politika“ (*Vareikis, E., 2018, psl 27*). Didžiausias šio reiškinio pavojus yra tas, kad Rusijos „teisingos ir teisėtos sienos nėra ir niekada nebuvo nustatytos. A. Dugino Eurazija yra teritorija nuo Dublino ir Vladivostoko, ir, savaime suprantama, joje esame (Vidurio ir Rytų Europa) ir mes.

Perfrazuojant E. Vareikio žodžius, klasikinės geopolitikos aspektu A. Duginas mato konfliktą tarp atlantizmo – JAV ir D. Britanijos siekių, ir eurazijizmo, kurio pagrindinis komponentas yra Rusija (*Vareikis, E., 2018, psl. 29*). Galima teigti, kad Vakarietiška demokratija yra tokia „mikštoji galia“, kuria

siekiama sužlugdyti Rusiją. Taigi šiuo metu Rusija yra tik tarpinėje raidos stadijoje, atsigaunanti po Vakarų demokratijos įsikišimo, ir siekia toliau vystytis eurazijinės imperijos kryptimi.

Apžvelkime Vakarų pasaulio teikiamas geopolitines ateities perspektyvas. Daugiausia geopolitinių prognozių yra siejama su amerikietiška ateities vizija, kas yra logiška, kadangi JAV šiai dienai yra svarbiausia pasaulio valstybė. Tai yra pasaulis, kuriame yra kovojama už tokias vertybes kaip laisvė, demokratija, žmogaus teisės ir rinkos ekonomika. Pasinaudojant F. Fukajamos žodžiais, taip visos pasaulio tautos galėtų sugyventi ir pasiekti istorijos pabaigą, ko žmonija ir siekia (*Fukuyama, F., 1992, psl. 130*). Ką galima pastebėti pastaruoju metu, yra tai, kad daugėja žmonių, manančių, kad Amerikos, Europos, bendrai – Vakarų pasaulio amžius baigėsi. Kaip rašo E. Vareikis, „<...> politikos futurologas G. Friedmanas primena, kad supratimas apie JAV nuosmukį yra nors ir logiškas, tačiau neteisingas. Iki Antrojo pasaulinio karo JAV <...> net neturėjo noro dominuoti pasaulyje. <...> vadinas, kaip tik ne XX, o XXI amžius turi būti JAV dominuojamasis laikotarpis“ (*Vareikis, E., 2018, psl. 23*). Autoriaus nuomone, Europai čia, kaip iki šiol, būtina išlikti JAV sąjunginke.

Kalbant jau lokaliau, būtent apie Europą, tas pats G. Friedmanas teigia, kad Europa yra pusiasalis, kuris prasideda į vakarus nuo linijos Sankt – Peterburgas – Rostovas prie Dono (*Friedman, G., 2009, psl. 73*). Matome, kad linija aiškiai parodo, jog Baltijos valstybės, Vidurio Europa yra Europos pusėje, ir, jei neatsitiks kažkas tokio, kas stipriai pažeis šalių suverenumą (pvz. Karinis konfliktas), Vakarų ir Rytų civilizacijos pagal šią liniją ir toliau vystysis. Anot G. Friedmano, šioje vizijoje Rusija toliau silps, ir jina atrodo vis mažiau įspūdinga jėga prieš integruotą Vidurio Europą (*Friedman, G., 2009, psl. 149*). Būtent Vidurio, o ne Vakarų Europos stiprėjimas yra geopolitinis interesas, ir visai įmanoma, kad nauju galios centru regione gali tapti būtent Vidurio Europa.

Taigi, galima teigti, kad regiono ateities scenarijams daug įtakos turi viena kitai gana priešiškos šalys. Anot kai kurių geopolitikos ekspertų, Rusijos silpimas neišvengiamas, o JAV ir Europos amžius tik prasideda. Tyrimo regionui tektų nemaža svarba, nes manoma, kad būtent Vidurio Europa gali tapti naujuoju galios centru Europoje. Tačiau negalima atmesti ir tokios prognozės, kad Rusija kaip tik sustiprės, ir dabartiniai jos siunčiami signalai (pvz. Krymo aneksija) tik tai įrodo.

3.2. Informacinio amžiaus iššūkiai

Kadangi gyvename būtent šiais laikais, turime būtinai paanalizuoti šiuo metu geidžiamiausią resursą – informaciją. Galima teigti, kad informacija yra vertingiau nei auksas, nafta ar dar mums

nežinomos medžiagos. Informacijos siekiame visi – nuo paprastų šalių gyventojų iki milžiniškų korporacijų. Todėl kyla ir labai daug grėsmių – kaip keletą galima įvardinti melagienas (fake news), asmens duomenų vagystės, įsilaužimus į informaciją kaupiančius serverius ir t.t. Tai, autoriaus nuomone, yra itin svarbus reiškinys, kurio tolimesnis strategavimas ypatingai reikalingas tyrimo šalims.

Iš tiesų hibridinės poveikio priemonės Lietuvoje ir kitose tyrimo šalyse ryškiausiai pastebimos per dezinformaciją, kuria siekiama paveikti visuomenes, sukelti abejonių istorine atmintimi, dabartine socialine ekonomine padėtimi, įtraukti atskiras grupes į Rusijai palankius naratyvus, eskaluoti sovietinės nostalgijos jausmą, kelti nesaugumo jausmą ir pan. Vieną visuomenės dalį siekiama pakurstyti ir sukiršinti su likusiaja (pasinaudojant tikslingai melaginga, sufabrikuota jautria informacija), o kitą grupę – paversti pasyvia, į visuomeninius politinius reikalus nesikišančia „pilkąja mase“. Rusijai peržengus į itin aktyvią propagandos fazę, Vakarai keliais žingsniais atsilieka nuo Kremliaus, o adekvačią reakciją apsunkina ir nevienareikšmis V. Putino Rusijos vertinimas daugialypėse Vakarų visuomenėse (*VSD ir AOTD, 2020, psl. 41*).

Anot E. Bajarūno ir V. Keršansko, tarp Rusijos dezinformacijos taikinių priskiriami (žvelgiant labai lokaliai) Lietuvos ir Lenkijos santykiai, jautrios temos, susijusios su lietuvių dalyvavimu Holokaste. Tarp labiausiai paveikių, todėl daugiausiai dėmesio iš Rusijos susilaukiančių visuomenės grupių įvardintinos tautinės bendrijos, sovietinėje nostalgijoje tebegyvenantys piliečiai, žemiausiame socialiniame sluoksnyje esantys asmenys bei konservatyvūs visuomenės sluoksniai (*Bajarūnas, E., Keršanskas, V., 2018, psl. 145*). Orientuojantis būtent į šias grupes, Rusijos propaganda yra konstruojama taip, kad patenkintų visus jų lūkesčius – pramoginis, dažnai sovietinio prieskonio turinys perpinamas su informacinio pobūdžio žinutėmis, orientuotomis į konkrečią auditoriją. Kaip pavyzdžius galima pateikti tai, kad tautinėms bendrijoms siekiama įrodyti jų diskriminavimą priklausant Vakarams, o ne Rytams; įtikinėjama, kad Vakarų gėrovė nepasiekta ir niekada nebus pasiekta, ne kaip gyvenant Rusijoje.

Rusijos propaganda taip pat yra orientuojama į NATO bei Vidurio ir Rytų Europos valstybių narystę Aljanse. Tai logiškai sekantis veiksmas, nes būtent NATO plėtra į Rytų Europą net Rusijos strateginiuose dokumentuose įvardijama kaip viena pagrindinių grėsmių: 2013 m. priimtoje Rusijos užsienio saugumo koncepcijoje NATO artėjimas prie Rusijos sienų suprantamas kaip pažeidžiantis bendrą saugumo erdvę euroatlantiniame regione. Todėl Kremlius visomis priemonėmis siekia sustabdyti net teorines Gruzijos ar Ukrainos narystės perspektyvas, o jau priimtas Rytų Europos valstybes paversti buferine persidengiančio saugumo erdve (*The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, 2016, elektroninis šaltinis*).

Autorius taip pat gali pasidalinti ir asmenine patirtimi, kaip efektyviai yra suveikusi ši propagandos mašina. Latvijos pilietis J. V., gimęs ir augęs Latvijoje, gyvenantis Latvijoje, logiškai mąstant turėtų būti vakarietiško gyvenimo šalininkas. Tačiau autorius, dirbdamas kartu su J. V., ne kartą girdėjo rusiškos propagandos diegiamas žinutes, tokias kaip “Latvijai nereikalinga NATO, nes Rusija ją vistiek įveiks. Latvijai daug naudingiau būtų turėti karinį aljansą su Rusija”. Tokios įdiegtos žinutės: parodo, kaip arti veikia rusiškos propagandos mašina, ir autorius nemano, kad tokių pačių įdiegtų pažiūrų žmonių neatsirastų Lietuvoje; rodo, kaip įtaigiai veikia propaganda – kad ir kaip vertinama, gyvenimas Vakaruose geresnis nei Rusijoje. Pateisinti tokį požiūrį galima tik tuo, kad gyvena demokratinėje valstybėje, kur laisvai mąstyti ir rinktis nedraudžiama. Visgi toks paveiktas žmogus gali išplėsti Rusijos veikimo galimybes ir į kitus hibridinio karo aspektus.

Tyrimo šalys informacinį saugumą yra įrašiusios ir į savo atitinkamas nacionalinio saugumo strategijas. Bet prie to yra ir papildomos priemonės siekiant apsaugoti šį taip geidžiamą turtą, ar tai būtų papildomi ar papildantys teisės aktai/įstatymai, vykdančiosios institucijos. Lietuvos atveju, nacionalinėje saugumo strategijoje galima rasti apibrėžimą, kas yra informacinės grėsmės. “informacinės grėsmės – kai kurių valstybių ir nevalstybinių subjektų skleidžiama karo propaganda, karo ir neapykantos kurstymas, bandymai iškraipyti istorinę atmintį ir kita nepagrįsta ir klaidinanti prieš Lietuvos nacionalinio saugumo interesus nukreipta informacija” (*Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo strategija, 2017*). Taip skatinamas nepasitikėjimas ir nepasitenkinimas Lietuvos valstybe ir jos institucijomis, demokratine santvarka, krašto gynyba, silpninti tautinę tapatybę ir pilietiškumą, bandoma diskredituoti Lietuvos narystę NATO ir NATO pajėgumus. Kas dar yra pažymėtina, kad informacinė grėsmė gali būti ir “informacinė veikla, kuria siekiama daryti įtaką šalies demokratijos, rinkimų procesams, partinei sistemai ar kuri nukreipta į kitų ES ir NATO valstybių narių visuomenės ir politikos formuotojus, siekiant Lietuvos Respublikai nepalankių sprendimų”. (*Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo strategija, 2017*).

Taigi, Lietuva yra labai aiškiai įtvirtinusi savo strategijoje visas informacines grėsmes. Nors nepamirima, iš ankstesnių nacionalinio saugumo strategijos skyrių galima savaime suprasti, kad šių informacinių grėsmių šaltinis yra Rusija. Kaip atskirą informacinio karo grėsmę išskiria kibernetinę grėsmę, kurie, anot strategijos, yra “veiksmai kibernetinėje erdvėje, kuriais siekiama sutrikdyti ypatingos svarbos informacinių infrastruktūrų funkcionavimą, nacionaliniam saugumui svarbių valstybės institucijų ir ūkio sektorių veiklą, išgauti valstybės ir tarnybos paslaptį sudarančią ar kitą neviesą

informaciją, įvykdyti kitas nusikalstamas veikas ir taip pakenkti valstybės ir jos piliečių saugumui” (*Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo strategija, 2017*).

Ko imasi Lietuva nacionalinio saugumo strategijos lygmeniu? Štai pateikiami veiksmai: “įgyvendins šalies gyventojų informavimo ir švietimo politiką, stiprins žiniasklaidos priemonių naudojimo raštingumą, siekdama didinti visuomenės atsparumą informacinėms grėsmėms; sieks teisinėmis priemonėmis užkirsti kelią informacijos, kuria raginama prievarta keisti Lietuvos konstitucinę santvarką ir kėsintis į jos suverenitetą, teritorijos vientisumą ir politinę nepriklausomybę ir kuria skleidžiama karo propaganda, kurstomas karas ar neapykanta, platinimui (*Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo strategija, 2017*). Taip pat siekiama didinti visuomenės informavimą apie narystės NATO ir ES naudą, skatinama NATO ir ES įgyvendinama kovos su hibridinio karo iššūkiais priemonės, siekiant apsaugoti NATO ir ES valstybių narių politines sistemas nuo Rusijos Federacijos pastangų daryti įtaką politinėmis, finansinėmis, informacinėmis, kibernetinėmis ir kitomis priemonėmis (*Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo strategija, 2017*).

Matoma, kad Lietuva stipriai akcentuoja informavimo politiką ir priemones, ir, autoriaus nuomone, svarbiausia, visuomenės švietimą ir kritinį mąstymą. Informacinio karo pati esmė tampa neberekšminga, jei auditorija, į kurią nukreipta informacinė ataka, yra atspari. Kas dar yra svarbu, tai, kad Lietuva pabrėžia norą daugiau ir glaudžiau bendradarbiauti šiuo klausimu, kas yra svarbu siekiant tolimesnio sėkmingo saugumo strategavimo kontekste.

Latvijos nacionalinio saugumo strategijoje be jokių užuolankų ar pagražinimų pasakoma, kad Rusija siekia paveikti žmones, gyvenančius Latvijoje, teigiamai vertinti Rusiją bei jos vykdomą politiką. Tai yra pagrindinė grėsmė Latvijos informacinei erdvei. Kaip rašo strategija, “tai kuria nesąžiningą ir nelygiavertį varžovą Latvijos informacinėje erdvėje” (*The National Security Strategy of The Republic of Latvia, 2020*). Rusijos informaciniam poveikiui Latvijoje pasiekti pasitelkiami įvairūs instrumentai, tokie kaip televizija, radijas, kurie retransliuoja Rusijoje sukurtas programas.

Siekdama suvaldyti grėsmes, Latvija turi šiuos tikslus: “viešojo žiniasklaida turi būti vertinama kaip nacionalinio saugumo sistemos dalis, ir, kaip ir kitos nacionaliniu saugumo sritys, turėtų gauti didesnę finansavimą; taip pat žiniasklaida turėtų taikytis į kuo platesnę auditorijų ratą ir apimti visą Latvijos teritoriją. (*The National Security Strategy of The Republic of Latvia, 2020*). Pastebėtina, kad viena iš tikslinių auditorijų būtų tautinės mažumos, (nors neįvardijama, potekstėje suprantama, kad kalba eina būtent apie rusų tautinę mažumą) kurioms privaloma pasiūlyti aukštos kokybės ir suprantamą informaciją, kad jie turėtų alternatyvą nuo Rusijos skleidžiamos informacijos. Tam pasiekti privaloma

sukurti teisės aktais apibrėžtą veikimą, “kuris uždraustų žiniasklaidos šaltiniams, kurie registruoti kitoje šalyje, laisvai veikti Latvijos teritorijoje ir skleisti informaciją, neatitinkančią Latvijos valstybinių interesų” (*The National Security Strategy of The Republic of Latvia, 2020*).

Vienas svarbiausių tikslų yra švietimas ir žiniasklaidos “raštingumas”, kuriuo siekama, kad visuomenės būtų mokoma, kaip atskirti pateikiamą informaciją, ar ji yra objektyvi/subjektyvi, ar tai dezinformacija, ar tai propaganda, ar tai melagienos. Šis tikslas yra būtinas, nes kitu atveju informacija gali būti panaudota Latvijos, kaip valstybės ir jos organų, pasitikėjimui sunaikinti. Be to, matomas panašumas su Lietuva – stipriai akcentuojamas švietimas ir atsparumas. Vis tik nematomas bendradarbiavimas būtent šiuo klausimu, nors strategijoje bendrai paėmus galima matyti glaudesnio bendradarbiavimo siekį.

Lenkija, siekdama užtikrinti šalies ir piliečių saugumą informacinėje erdvėje, sieks šių tikslų: strateginiu lygmeniu bus sukurti pajėgumai apsaugoti informacijai skirtą erdvę, įskaitant ir sisteminę kovą prieš skleidžiamą dezinformaciją; sukurti vientisą strateginių komunikacijų sistemą, kurios tikslas susidėtų iš stebėjimo, planavimo ir komunikavimo veiklų pritaikymo naudojant diversifikuotus komunikacijos kanalus ir mediją, ir pritaikyti atpažinimo ir paveikimo įrankius įvairiose nacionalinio saugumo aspektuose; aktyviai kovoti prieš dezinformaciją sukuriant pajėgumus ir kuriant atitinkamas procedūras, leisiančias apibrėžti kooperatyvų darbą ir piliečių ir NVO įsitraukimą; šviesti bei didinti piliečių pastabumą ir budrumą apie galimą informacijos panaudojimą manipuliaciniais tikslais (*National Security Strategy of The Republic of Poland, 2020*).

Kas pastebima kiekybiškai, tai kad Lenkija tą pačią kovą su informacinėmis grėsmėmis perteikia per vieną nedidelį puslapį savo strategijoje. Kokybiškai galima išvelgti tuos pačius akcentuojamus momentus. Be to, Lenkija irgi atskirai šiuo klausimu neakcentuoja didesnio bendradarbiavimo.

“Strategijų kiekis, įvairovė, ir efektyvumas, skirtų paveikti politinius, ekonominius ir socialinius procesus, sparčiai auga. Ir vienas iš jų yra informacijos sklaida bei turinys” (*Hungary’s National Security Strategy, 2020*). Taip Vengrijos nacionalinio saugumo strategijoje pradedama kalbėti apie informacijos svarbą. Toliau galima matyti, kad “informacinio karo efektyvumą didina tai, kad ji (informacija) gali būti melagiena ir žaibiškai pasklisti visuose socialiniuose tinkluose” (*Hungary’s National Security Strategy, 2020*).

Siekdama suvaldyti šį procesą, Vengrija žengia šiuo keliu: “Kaip dalis veiksmų plano, skirto suvaldyti grėsmes visuomenės saugumui ir nuomonę apie valstybę, būtina identifikuoti melagienas bei jų šaltinius ir skleidėjus, ir sustiprinti strateginių komunikacijų efektyvumą. Gerai struktūrizuotos,

strateginės vyriausybės komunikacijos ir adekvatus, savalaikis ir patikimas atsakas į melagienas užkirs kelią pasekmėms” (*Hungary’s National Security Strategy, 2020*).

Taigi, vengrai savo strategijoje irgi skiria gana mažai vietos informacinių grėsmių klausimui. Kas įdomu, kad vengrai labiausiai akcentuoja melagienas, ir jų manymu, vyriausybės vaidmuo čia yra svarbiausias.

Apibendrinant informacinio amžiaus iššūkius teigtina, kad tyrimo šalių saugumo strategijose tai stipriai akcentuojama. Lietuva ir Latvija stipriai akcentuoja informavimo politiką ir priemones, ir, autoriaus nuomone, svarbiausia, visuomenės švietimą ir kritinį mąstymą. Tačiau Latvija ir Lenkija neakcentuoja bendradarbiavimo šiuo aspektu. Vengrijos strategijoje matomas siekis bendradarbiauti, ir joje labiausiai akcentuojama kova su *fake news* reiškiniu.

3.3. JAV ir NATO vaidmuo Vidurio ir Rytų Europoje

JAV prezidento ir jo administracijų politika visada buvo reikšminga, ir ne tik Baltijos šalims, bet ir visai Vidurio ir Rytų Europai. Priežastis paprasta – JAV yra saugumo garantas ir strateginė partnerė, itin didelį dėmesį skyrusi, ir tebeskirianti, karinei strateginei partnerystei. NATO, transatlantinių santykių, Rusijos klausimai, kurie yra svarbūs šiam regionui, prezidentaujant D. Trumpui, atrodo gana kontraversiškai dėl “prezidento retorikos dinamiškumo ir ne visada sutampančių JAV politinių institucijų pozicijų” (*Schultz, D, 2019, psl. 30*). JAV prezidentas teigė, kad jo administracija ir toliau bus įsipareigojusi įgyvendinti NATO 5 – ajį straipnį, jei kils tokia reikmė, iš kitos pusės, Trumpas liepė NATO narėms „susimokėti“ (pasiekiant 2% BVP) už narystę. Trumpas, nors ir pasisakė apie tolimesnę paramą NATO, jo idėjos apie NATO yra labiau finansinės, galima įžvelgti Trumpo, kaip verslininko, požiūrį.

Tęsiant finansinę NATO tematiką, dar prezidentas B. Obama ir jo administracija buvo išsakiusi kritiką Aljanso narėms. Tačiau pati Obamos retorika buvo daug švelnesnė, todėl, kaip žinome, tai nedavė siekto rezultato. Kaip pateikia G. Jakštaitė, Trumpas šį finansinį aspektą panaudojo kaip šantažo įrankį, grasindamas atitraukti JAV pajėgas iš Aljanso šalių, kurios nepasiekia 2% BVP finansavimo karinėje srityje. Čia griežčiausios kritikos strėlės kliuvo Vokietijai, o pats Trumpas sakė, kad pajėgas iš Vokietijos perkels į Lenkiją. (*Jakštaitė, G., 2019, psl. 48*).

Tuo tarpu strateginiai JAV dokumentai ir įvairių JAV pareigūnų retorika rodo nepasikeitusius JAV prioritetus. Nors D. Trumpo administracijos išleista JAV nacionalinio saugumo strategija NATO

skiria mažiau dėmesio nei nacionaliniu saugumo strategijose, išleistose Obamos administracijos, tačiau dokumentas akcentuoja tradicines JAV nuostatas dėl NATO. 2017 – ais išleistoje strategijoje NATO vadina „vienu iš didžiausių pranašumų prieš grėsmes JAV ir jos sąjungininkams Europoje“ (*National Security Strategy of the United States of America, 2017, psl. 2*). Dokumente taip pat pabrėžiama, jog JAV ir toliau laikysis Vašingtono sutarties 5 straipsnio įsipareigojimo. Anot G. Jakštaitės, nepasikeitusius JAV prioritetus dėl NATO rodo ir tokie aspektai, kaip JAV pareigūnų santykių įvardijimas kaip „nepajudinami“, o transatlantinis ryšys – „labai stiprus“ (*Jakštaitė, G., 2019, psl. 48*).

D. Trumpo administracijos pozicija dėl Rusijos taip pat neatrodė vieninga. Remiantis JAV strateginiais dokumentais ir prezidento administracija be paties prezidento, Rusiją įvardino kaip grėsmę. Anot G. Jakštaitės, „Trumpo administracijoje galima išskirti keletą nuominių dėl JAV politikos Rusijos atžvilgiu: JAV strateginiuose dokumentuose buvo išsakyta nuostata dėl griežtos politikos Rusijos atžvilgiu; JAV valstybės departamentas laikėsi principingos pozicijos palikdamas galimybę bendradarbiauti, jeigu Rusija įvykdys tam tikras sąlygas; JAV prezidentas ne kartą išreiškė norą bendradarbiauti su Rusija“ (*Jakštaitė, G., 2019, psl. 49*).

Taigi, galima matyti du pagrindinius JAV prezidento reikalavimus NATO: 2% BVP gynybai ir didesnis dėmesys kovai su terorizmu. Pats D. Trumpas sakė (kol buvo prezidentas), kad tokia agresyvi ir šantažuojanti pozicija, kartu su grasinimais trauktis iš NATO, davė norėtų teigiamų rezultatų. Pateikti NATO duomenys rodo, kad NATO šalių narių išlaidos gynybai didėjo, bet šiandieną tik gana maža dalis šalių yra peržengusi 2% barjerą.

Tyrinėjant toliau JAV veiksnį NATO kontekste, galima pastebėti, kad nors D. Trumpo politiniai pareiškimai būdavo prieštaraujantys strateginiams dokumentams, vis tik buvo nuosekliai tęsiama dar prezidento B. Obamos pradėta karinių pajėgumų stiprinimo Europoje politika. Buvo tęsiamos misijos, išlaikytos didelės JAV karinės pajėgos, bendros pratybos su Europos (o tame tarpe ir tyrimo) šalimis, gerinta ginkluotės ir treniravimosi kokybė. Kas itin svarbu tyrimui, kad JAV savo nacionalinio saugumo strategijoje pabrėžiamas „JAV, kaip NATO narės pasiryžimas toliau dislokuojant pajėgas stiprinti kairįjį Europos sparną“ (*National Security Strategy of the United States of America, 2017, psl. 48*).

Mūsų regiono šalims formuotose JAV saugumo politikos nuostatose itin aktualiomis galima laikyti idėjas dėl grėsmių tai pačiai JAV, ir joms numatyto atsako. D. Trumpo administracija įvardijo Rusiją kaip vieną iš svarbiausių grėsmių JAV ir akcentavo teikianti prioritetą kietajai galiai saugumui užtikrinti. Pasak V. A. Tēraudos, tai tiesiogiai rezonuoja būtent su Baltijos šalių išreikšta pozicija po konflikto Ukrainoje, kitaip tariant, siekiu atkreipti Aljanso bendruomenės dėmesį į Rusijos keliamos

grėsmės rimtumą ir imtis griežtesnio atsako į Rusijos agresiją (Tėrauda, V. A., 2020, psl. 21). Taigi mes tikėjomės ir gavome kažkiek aktyvesnį JAV vaidmenį.

Dabar žiūrint jau atgal į įvykčius įvykius, JAV įgyvendintos saugumo politikos metu tyrimo regionui buvo itin svarbūs visi sprendimai, susiję su išorinėmis grėsmėmis, o ypač dėl JAV karinių pajėgų dislokavimo ir politikos sąjungininkų atžvilgiu. D. Trumpo administracijos sprendimai dėl išorinio grėsmių balansavimo yra aktualūs Baltijos šalims, nes, perfrazuojant V. A. Tėraudą, jie rodo JAV prezidento administracijos prioritetus dėl Europos ir karinio buvimo Europoje stiprinimo (Tėrauda, V. A., 2020, psl. 22).

Kaip tai atsiskleidė praktikoje? Žinome, kad didelių pokyčių nebuvo, labiau matomas tęstinumas ir pokyčių stoka. Tai, autoriaus nuomone, itin gerai, nes nebuvo išvesta JAV kariuomenė iš šio regiono. Kitas, šalutinis efektas gavosi toks, kad, G. Jakštaitės teigimu, „Trumpo administracijos politika Europos Sąjungos narėms buvo vienas iš postūmių imtis savarankiškų nuo JAV iniciatyvų gynybos pajėgumams stiprinti (pavyzdžiui, PESCO - *Permanent Structured Cooperation*, atvejis)“ (Jakštaitė, G., 2019, psl. 61). Pabrėžtina, kad PESCO sukūrimą, nors ir labai sveikintiną reiškinį, tyrimo šalys vertina atsargiau, nei buvo galima manyti. Lietuva, Latvija ir Lenkija laikosi pozicijos, kad „kuo daugiau Amerikos regione, tuo mums saugiau“, todėl yra šiokių tokių abejonių, ar tai nepaskatins atitraukti JAV pajėgų iš regiono.

Trumpai apibendrinant būtent JAV politiką regione matoma jau buvusio prezidento D. Trumpo siekių labiau dalintis finansinę naštą, kas buvo pasiekta iš dalies. Kas svarbiausia mūsų tyrimui, tai kad JAV saugumo politika išliko nuosekli ir tęstina, kad ir be didelių pokyčių, be to, viena didžiausių grėsmių koreliuoja su tyrimo šalių nacionalinio saugumo strategijose įvardijama grėsmė – Rusija.

Konkretus NATO vaidmuo regione perteikiamas vykdoma NATO oro policijos misija. Po karo Ukrainoje pradžios, ši misija yra stipriau finansuojama pačių šalių, tiek misija yra sustiprinta atsuntus papildomus naikintuvus patruliuoti regione. Šios misijos tikslas, anot V. Veebel ir I. Ploom, yra „visiškai gynybinis, ir sunčiantis signalus Rusijai, kad NATO yra regione ir yra pasirengusi ginti Baltijos valstybes“ (Veebel, V., Ploom, I., 2018, psl. 174). Paminėtina, kad signalus ginti NATO siunčia ne tik iš Baltijos valstybių, bet ir kitų tyrimo šalių – Lenkijos, Vengrijos. Dar vienas svarbus NATO veikimo pavyzdys – NATO narės JAV dislokuoti tokie kariniai pajėgumai, kurių nėra regione.

Dar viena iš priemonių, padėjusių sustiprinti šį rytinį NATO sparną, buvo NATO priimtas nutarimas sudaryti Labai aukštos parengties jungtines pajėgas (toliau - LAPJP), (*Very High Readiness Joint Task force*) ir NATO pajėgų integravimo vienetą. Kaip numatyta Vyriausiosios jungtinių pajėgų

Europoje vadovybės, LAJJP sudaro daugiatautė 5000 karių brigada. Kai LAJJP bus visiškai pasirengusios veikti, jas papildys dar 2 brigados, kurios sudarys greito pastiprinimo pajėgas. Anot V. Otzulio ir Ž. Ozolinos, „rimtos krizės atveju, Baltijos šalys turėtų priimti iki 15 tūkstančių karių ir užtikrinti, kad būtų visi įrenginiai, reikalingi dislokuoti ir išlaikyti šias pajėgas“ (*Otzulis, V., Ozolina, Ž., 2017, psl. 93*).

Pabrėžtina, kad LAJJP Rytų ir Vidurio Europoje sukūrimas reiškia besąlyginį NATO įsipareigojimą ginti jų teritoriją ir suverenitetą. Kaip matome praktikoje, tyrimo šalys deda pastangas didinti gynybinį finansavimą, ir didinti ne šiaip, o taip, kad per kuo trumpesnę laiką būtų pasirengusios priimti LAJJP.

Taigi, JAV ir NATO veiksnys tyrimo regione yra itin svarbus. JAV politika, nepaisant buvusio prezidento D. Trumpo pasisakymų, išliko palanki mūsų atžvilgiu. NATO taip pat prisidėjo prie regiono saugumo stiprinimo dislokuodama daugiau pajėgų, kurdama štabus.

3.4. Vidurio ir Rytų Europos šalių partnerystės potencialas

Šio skirsnio pagrindinis tikslas – pateikti tyrimo šalių nacionalinio saugumo strategijose pateiktus uždavinius glaudesniai bendradarbiavimui regione, kad, kaip buvo paminėta anksčiau, galimai susikurtų Vidurio Europa. Akcentuojant Lietuvą, galima matyti šiuos pagrindinius išsikeltus uždavinius: „siekdama stiprinti bendradarbiavimą su kaimyninėmis šalimis, plėtoti Baltijos ir Šiaurės valstybių regionų integraciją, santykius su strateginiais partneriais, NATO ir ES sąjungininkais ir prisidėti prie demokratinės vertybių sklaidos Rytų kaimynystėje, Lietuva:

1. stiprins strateginę partnerystę ir bendradarbiavimą su Estija, Latvija ir Lenkija karinėje, transporto, energetinio saugumo ir kitose srityse;
2. ypatingą dėmesį skirs dvišaliam ir daugiašaliam bendradarbiavimui su Baltijos ir Šiaurės valstybėmis saugumo, politikos srityse. Lietuva taip pat sieks aktyvesnio Baltijos ir Šiaurės valstybių bendradarbiavimo saugumo ir gynybos srityje, įskaitant galimus bendrus karinius projektus;
3. stiprins partnerystę su ES ir NATO valstybėmis narėmis, panaudodama tradicines dvišalio bei daugiašalio bendradarbiavimo formas ir priemones.” (*Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo strategija, 2017*).

Tačiau šis regioninis bendradarbiavimas nėra be kliūčių. Šiuo metu iškyla dvi sudėtingos situacijos, trukdančios bendradarbiauti sėkmingiau su Latvija ir Lenkija. Lenkijos atveju mes turime

tokią opią problemą kaip lenkiškų asmenvardžių rašyba. Jau ne vienerius metus šis klausimas bandomas išspręsti Lietuvos Seime, bet nesėkmingai. Autoriaus nuomone, šio klausimo išsprendimas turi daugiau naudos, nei jis atneš žalos: taip, prarasime dalį savo lietuvių kalbos leisdami rašyti lotyniškąsias raides, tačiau mes įgytume daug geresnio dialogo galimybę su Lenkija. O tai būtų galima panaudoti konkretinant gynybinius veiksmus Suvalkų koridoriuje, būtų galima iš dalies sulėtinti Gdanskio SGD terminalo statybą ir Lenkijai tiekti dujas per Klaipėdos SGD terminalą (kas būtų naudinga Lietuvai ir ekonomiškai).

Padėtis su Latvija yra nedėkingesnė. Ji susijusi su jau veikiančia Astravo AE. Latvija pasirinko dalį elektros pirkti iš Astravo, kas reiškia, kad Lietuvos – Latvijos elektros jungtimi gali patekti mūsų boikotuota nesaugi elektra. Kaip rašo E. Vizgunova, „trumpuoju periodu Latvija išlošė pigesnę elektrą, tačiau tai lėmė santykių atšalimą su Lietuva ilguoju periodu“ (*Vizgunova, E., 2020, psl. 169*).

Regioninis bendradarbiavimas gynybos srityje yra vienas svarbiausių Latvijos gynybos politikos prioritetų. Galima išskirti dvi svarbiausias Latvijos regioninio bendradarbiavimo dimensijas: a) Baltijos šalys ir b) Šiaurės šalys (*The National Security Strategy of The Republic of Latvia, 2020*). Glaudus Baltijos šalių bendradarbiavimas yra logiškas ne tik politiniu, bet ir operaciniu požiūriu, kadangi didesnio masto karinis konfliktas vienoje iš jų neišvengiamai įtrauktų į konfliktą visas tris. Finansinės krizės sąlygomis šalių gynybinių saitų stiprinimas buvo dar labiau akcentuojamas, Baltijos šalys susitarė pereiti nuo bendradarbiavimo prie gynybinės integracijos, sukurdamos naują struktūrą, kuria siekiama: a) gilinti bendradarbiavimą bendrų pratybų srityje; b) siekti nacionalinio gynybos planavimo mechanizmų sinchronizavimo; c) stiprinti kooperaciją bendrų įsigijimų srityje; d) koordinuoti atsaką į grėsmes informacinio, energetinio ir kibernetinio saugumo srityse; e) siekti trišalių kovinių vienetų kūrimo, priskiriant juos NATO ir ES pajėgoms; f) užtikrinti nacionalinių gynybos sistemų ir priimančios šalies pajėgumų sąveikumą (*The National Security Strategy of The Republic of Latvia, 2020*).

Viena svarbiausių ir intensyviausių Baltijos šalių regioninio bendradarbiavimo krypčių yra glaudus veiksmų ir iniciatyvų koordinavimas siekiant užtikrinti didesnę NATO ir JAV vaidmenį Baltijos regione, informuojant sąjungininkus apie regioninio saugumo problemas ir siekiant atitinkamų NATO atsakomųjų priemonių. Latvija, Lietuva ir Estija dėjo dideles pastangas siekdamos įtraukti Rusijos keliamus iššūkius į NATO darbotvarkę. Glaudesnis Baltijos šalių bendradarbiavimas yra matomas kaip tam tikras atspirties taškas stiprinant ryšius su Šiaurės šalimis, kurios labai prisidėjo prie Baltijos šalių integracijos į NATO (ekspertizės ir patirties perdavimas, bendri projektai, finansinė parama ir kt.). Kita vertus, anot Ž. Ozoliņa, technologinis ir finansinis atotrūkis, kariuomenių pajėgumo ir politiniai skirtumai apsunkina Baltijos šalių galimybę sudominti Šiaurės šalis bendrais projektais ir užkerta kelią

lygiavertei partnerystei bei gilesnei integracijai. Tai ypač svarbu Latvijai, kuri tiesiog neturi regioninio bendradarbiavimo alternatyvų (Lietuva intensyviai bendradarbiauja su Lenkija, tuo tarpu Estija geografiškai ir kultūriškai labiau susijusi su Šiaurės šalimis (*Ozoliņa, Ž., 2018, psl. 55*).

Siekiant užtikrinti realų kolektyvinės gynybos sistemos efektyvumą, ypatingas dėmesys Latvijos doktrinoje tenka siekiui užtikrinti tiesioginį JAV ir NATO įsipareigojimų pademonstravimą ir karinį matomumą Baltijos regione. Toks politinis siekis atspindėtas tiek svarbiausiuose Latvijos strateginiuose dokumentuose, tiek bendrose Baltijos šalių gynybos politikos deklaracijose. Siekiama, kad reguliariai vyktų NATO ir JAV pratybos, būtų rengiami NATO gynybos planai Baltijos regionui, dislokuojamos Aljanso vadavietės ir kt. Itin didelis dėmesys teko NATO oro policijos misijos tęstinumui užtikrinti. Ši misija yra laikoma „matomiausia Aljanso įsipareigojimų išraiška Baltijos šalyse“ (*Ozoliņa, Ž., 2018, psl. 61*).

Latvija nuosekliai pasisako už NATO kolektyvinės gynybos dimensijos stiprinimą, pabrėždama nedalomo saugumo ir stipraus transatlantinio ryšio principus, remdama NATO konvencinio ir branduolinio atgrasymo pajėgumų išlaikymą, veiksmingą priešraketinės gynybos sistemą, efektyvias NATO greitojo reagavimo pajėgas ir kt. Šalies darbotvarkėje skiriamas ypatingas dėmesys priimančios šalies paramai (PŠP), siekiant užtikrinti, kad įvairūs nacionaliniai gynybos sistemos elementai bei civilinės institucijos būtų tinkamai pasirengusios veikti kartu su sąjungininkų pajėgomis Latvijos teritorijoje (*Otzulis, V., Ozolina, Ž., 2017, psl. 80*).

Taigi, Latvijos bendradarbiavimo perspektyvos labiausiai yra siejamos su Baltijos šalimis, ir ypatingai su NATO ir JAV, nes, kaip jau buvo minėta, Latvija yra nedėkingiausioje vietoje Baltijos šalių regione. Kas jau kelia susirūpinimą, tai, kaip minėta anksčiau, Latvijos Astravo pozicija, ir tai gali tapti nemenku kliuviniu regioninio bendradarbiavimo gilinimui.

Lenkija savo saugumo strategijoje apie dvišalį ir regioninį bendradarbiavimą prioritezuoja šiek tiek kitaip, nei Lietuva ar Latvija. Būtent, perteikiant Lenkijos nacionalinio saugumo strategiją matoma, kad pačiu pirmu bendradarbiavimo punktu įrašoma strateginis bendradarbiavimas su JAV, ypatingai karinėje, technologijų, ekonomikos ir energetikos srityse (*National Security Strategy of The Republic of Poland, 2020*). Sekančiu, antru punktu įvardijamas regioninis bendradarbiavimas su prioritetiniais Europos partneriais, kurių Lenkija neįvardija vardais, be to, paminima ypatingai didelė svarba bendradarbiauti regione per „Bukarešto Devyneto“, „Višegrado grupės“ ir „Veimaro trikampio“ grupes, „Trijų Jūrų iniciatyvą“ bei Baltijos jūros regione (*National Security Strategy of The Republic of Poland, 2020*).

Paminėtinas ir dalyvavimas NATO, ES, JT veikloje, kaip ir anksčiau tyrinėtų šalių saugumo strategijose. Kas verčia susimąstyti, yra bendrai mažesnis uždavinių kiekis regioniniame bendravime, ir jei Lietuva, Latvija kalba daugiau dvišalių santykių formatu, lenkai labiau savo strategijoje akcentuoja grupių formatus. Autoriaus nuomone, tai lemia ir didesnis Lenkijos „svoris“ tarptautinėje arenoje, ir dalinai geresnė geografinė padėtis, lyginant su Lietuva ir Latvija, to pasekoje nėra tokio didelio noro siekti glaudesnių santykių, bent jau su Baltijos šalimis. Lenkija savo didžiausią bendradarbiavimą pasiekia būtent per NATO ir ES.

Vengrija – ši šalis, kaip ir Lenkija, yra Višegrado grupės narė, Bukarešto Devyneto narė. Todėl regioninis bendradarbiavimas iškart irgi yra gana aiškus. Visgi, nacionalinio saugumo strategijoje randame: „Mes (vengrai) esame įsitikinę, kad Vidurio Europa turi sąlyčio taškus ir bendrus interesus ne tik istoriniais ir kultūriniais, bet taipogi politiniais ir ekonominiais klausimais. Mūsų siekis yra aktyviai prisidėti prie dar glaudesnių santykių siekio, pagrinde Višegrado grupės bendradarbiavimo formatu, ir kitais tarptautiniais ir regioniniais formatais. Vengrija stipriai palaiko Vidurio Europos šalių siekį kooperotis. Ji palaiko prioritetines regionio iniciatyvas, procesus ir formas kaip dalyvė, o kai kuriais klausimais yra pasiruošusi apsiimti lyderės vaidmens“ (*Hungary's National Security Strategy, 2020*).

Vengrai stipriai nori Vidurio (jie tai vadina Centrinės, aut. past.) Europos bendradarbiavimo. Tai suprantama, nes lyginant šalių dydį matyti, kad Vengrija yra mažesnė šalis nei Lenkija, ir jos politinė įtaka yra mažesnė. Toliau strategijoje seka: „Išlaikyti ir plėsti bendradarbiavimą Višegrado grupės formatu tokiais klausimais kaip ekonomika, gynyba ir kiti, yra Vengrijos nacionalinis interesas. Esame atviri Višegrado grupės išsiplėtimui į kitas regiono šalis ir bendradarbiavimą ne tik šiuo formatu, bet ir NATO ir ES lygmeniu“ (*Hungary's National Security Strategy, 2020*).

Akcentuodami bendradarbiavimą, Vengrijos nacionalinio saugumo strategija teigia: „Dvišalių ir regioninių santykių vystymas saugumo ir gynybos klausimais turi stiprėti. Įvertinus tai, kad nacionaliniai saugumo prioritetai skiriasi tarp regiono šalių vertinant juos pagal grėsmės tikimybę ir pavojingumą, turi būti dedamos pastangos sukurti tarptautinį arba regioninį atsaką į iššūkius, pažymėtus tiek Vengrijos, tiek su tokiomis pačiomis grėsmėmis susiduriančioms šalims. Mūsų siekis yra pasinaudoti regiono teikiamomis galimybėmis su suinteresuotais partneriais siekti gynybinio ir saugumo klausimo sprendžiančio bendradarbiavimo“ (*Hungary's National Security Strategy, 2020*).

Taigi, teigtina, kad Vengrija nori tapti regiono lydere saugumo klausimu. Kaip aptarėme anksčiau, vis tik šitie prioritetiniai saugumo klausimai nekoreliuoja su likusių tyrimo šalių saugumo prioritezavimu – turima omenyje Vengrijos prioritetą nelegalią migraciją, kitų šalių – Rusiją. Peršasi išvada, kad šis

bendradarbiavimas gali būti komplikotas, o gal netgi ir neįmanomas. ir kaip žinome, jau užuomazgos pasireiškė tokiais klausimais kaip ES 2021 – 2027 metų biudžeto priėmime.

IŠVADOS

1. Nacionalinio saugumo strategija išlieka svarbiausiu saugumo dokumentu, kuriame išvardijamos galimos grėsmės, uždaviniai, prioritetai kaip tai užtikrinti. Sukurti saugumo strategiją nėra lengva, nes ji susiduria su loginėmis problemomis, viena iš jų yra galios – saugumo dilema. Šiuo pasaulio vystymosi laikotarpiu nacionalinės saugumo strategijos stipriai inkorporuoja tarptautinio saugumo strategijos idėjas – bendradarbiavimas siekiant panaikinti visiems aktualius grėsmių šaltinius, o ne tik bandyti suvaldyti grėsmės žalą. Praktikoje matome, kad tarptautinio saugumo strategijos yra realizuotos tokiomis sąjungomis kaip Europos Sąjunga, NATO aljansu.

2. XXI amžiuje Vidurio ir Rytų Europos šalys, nors ir mažos (Lenkiją traktuojama kaip vidutinę – didelę), matomos kaip integruotos euroatlantinės erdvės dalis. Lietuva ir Latvija turi bandyti savo didžiausią trūkumą – sunkią geopolitinę padėtį – paversti savo didžiausiu privalumu, be to, Baltijos šalims, nebeturint tokio tvirto užnugario kaip D. Britanija, kyla grėsmė likti neišgirstai ES lygiu apie Rusijos veiklą pašonėje. Lenkija susiduria su labai panašiomis geopolitinėmis bėdomis kaip ir Lietuva, o ryškiausi skirtumai yra didesnis Lenkijos euroskepticizmas ir didesnė lyderystė regione. Vengrija yra kitokia – ji geografiškai toliau nuo Rusijos, todėl ir geopolitiniai tikslai skiriasi. Vienas iš ryškiausių tikslų – šalies izoliacija pabėgėlių klausimu.

3. Tyrimo šalys – Lietuva, Latvija, Lenkija, Vengrija – savo nacionalinio saugumo strategijose įvardija Rusiją kaip grėsmę ir grėsmių šaltinį. Tai yra nulemta tiek istorijos, tiek agresyvios Rusijos politikos. Rusija labiausiai savo politiką argumentuoja regione esančių rusakalbių mažumų diskriminacija, noru juos išgelbėti nuo Vakarų, o taip pat ir vykdomos „agresyvios“, „puolamosios“ NATO politikos regione. Įvertinus Rusijos užsienio politikos tikslus ir Rusijos interesus visame regione, galima prognozuoti, kad Rusijos elgsena visais lygiais – nacionaliniu, regioniniu ir globaliu – trumpojo laikotarpio perspektyvoje išliks agresyvi ir ekspansionistinė.

4. Konvencinio karinio klausimas regione yra akcentuojamas nevienodai. Kas, lyginant su kitomis tyrimo šalimis, pastebėtina, kad Vengrija nesijaučia tokia nesaugi karinės intervencijos klausimu. Kai kitos tyrimo šalys įsivardija konvencinį karinį užpuolimą kaip grėsmę nr. 1, o dar ir konkrečiai įvardija agresorių kaip Rusiją, vengrai mato didesnę riziką savo nacionaliniam saugumui susijusią su nelegaliais imigrantais. Šitoks grėsmių prioritezavimas galimai netolimoje ateityje gali iššaukti glaudesnio bendradarbiavimo sunkumus.

5. Hibridinio karo grėsmė yra nepaliaujamai auganti, o yra teigiančių, kad toks karas jau vyksta.. Hibridinis karas turi gana aiškiai įvardijamus elementus, kurie turėtų leisti suprasti, kada tokie

atakuojantys veiksmai prasideda. Agresorius – Rusija turi ryškią jėgos persvarą ir greitai įveiktų pasipriešinimą. Todėl galima teigti, kad didžiausia rizika tiek Lietuvos, tiek kitų tyrimo šalių atveju yra konvencinis karas samplaikoje su hibridinėmis priemonėmis. Eiliškumo prasme, pirmiau ko gero pasireikštų hibridinės atakos, ir joms pasiekus arba ne savo tikslus, įvyktų konvencinis karas.

6. Regiono ateities scenarijams daug įtakos turi viena kitai ideologiškai gana priešiškos šalys Konfrontacija primena Šaltąjį karą, tačiau Šaltojo karo metu buvo didesnė konvencinio karo tikimybė, dabartinė priešprieša labiau provokuoja hibridinio karo grėsmes. Yra geopolitikos ekspertų, teigiančių, kad Rusijos silpimas neišvengiamas, o JAV ir Europos amžius tik prasideda. Tačiau dabartiniu metu tokia prognozė kelia abejonių – Rusija sustiprino savo pajėgas, įvykdė Krymo aneksiją, išprovokavo karinius veiksmus rytų Ukrainoje. Galimai tai yra nusilpimo požymis, bet geopolitikų neatmetama idėja ir ta, kad tai tik Rusijos sustiprėjimo įrodymas.

7. Informacinės grėsmės tyrimo šalių saugumo strategijose stipriai akcentuojamos. Lietuva stipriai akcentuoja informavimo politiką ir priemones, ir, autoriaus nuomone, svarbiausia, visuomenės švietimą ir kritinį mąstymą, be to pabrėžia norą daugiau ir glaudžiau bendradarbiauti šiuo klausimu. Latvijos strategija itin panaši, bet tik nematomas bendradarbiavimo akcentas būtent šiuo klausimu. Lenkijos strategija, kalbant apie informacines grėsmes, yra panašiausia į Latvijos, be to, irgi nepastebimas bendradarbiavimo siekis šiuo aspektu. Vengrijos strategijoje matomas siekis bendradarbiauti, ir joje labiausiai akcentuojama kova su *fake news* reiškiniu.

8. Vertinant JAV ir NATO veiksnį regione matoma jau buvusio prezidento D. Trumpo siekį labiau dalintis NATO finansinę naštą, kas buvo pasiekta iš dalies. Kas svarbiausia mūsų tyrimui, kad JAV saugumo politika išliko nuosekli ir tęstina, kad ir be didelių pokyčių, be to, viena didžiausių grėsmių koreliuoja su tyrimo šalių nacionalinio saugumo strategijose įvardijama grėsme – Rusija. NATO signalus ginti tyrimo šalis siunčia aiškius tokiais pavyzdžiais kaip oro policijos misija, NATO narės JAV dislokuoti tokie kariniai pajėgumai, kurių nėra regione, ir Labai aukštos parengies jungtinių pajėgų sukūrimas.

9. Vengrija galima įvardinti *kitokia* šiame regione. Vengrijos prioritetiniai saugumo klausimai ne Koreliuoja su su kitų tyrimo šalių saugumo strateginiais prioritetais. Lyginant su Lenkija, Lietuva ir Latvija, tyrime buvo nustatyti šie Vengrijos nacionalinio saugumo strategijos ypatumai: 1) prioritetas nelegaliai migracijai; 2) Rusija neįvardijama pagrindiniu grėsmės šaltiniu; 3) skiriasi regioninio bendradarbiavimo saugumo srityje akcentai.

10. Ginamasis teiginys patvirinamas: Lietuva, Latvija, Lenkija sutaria Rusijos klausimu, o Vengrija prioritezuoja nevaldomą migraciją, Rusijos veiksnį įrašydama žemiau prioritetų punktuose. Galima paaiškinti Vengrijos saugumo politikos poziciją, nes jai Rusija „nekvėpuoja“ į šoną, tačiau tai gali pasireikšti bendradarbiavimo sunkumais, priimant svarbius sprendimus.

LITERATŪRA

Teisės aktai ir dokumentai:

1. NATO, *Brussels Summit Declaration*, 2018, elektroninė prieiga: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm tikrinta 2020-11-03.
2. Hungary's National Security Strategy. Budapest, 2020.
3. NATO, *Joint declaration by the President of the European Council, the President of the European Commission, and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization*, 2016, elektroninė prieiga: https://www.nato.int/cps/ic/natohq/official_texts_133163.htm, tikrinta 2020-11-18.
4. Lietuvos narystė Šiaurės Atlanto Sutarties Organizacijoje (NATO), elektroninė prieiga: <https://www.urm.lt/default/lt/uzsienio-politika/uzsienio-politikos-prioritetai/lietuvos-saugumo-politika/nato>, tikrinta 2020-10-10.
5. *Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas*, priimtas 1996 m. gruodžio 19 d. Nr. VIII-49, suvestinė redakcija nuo 2020-07-01 iki 2020-12-31, Nr. XIII-2914.
6. National Security Strategy of The Republic of Poland. Warsaw, 2020.
7. National Security Strategy of the United States of America. Washington, 2017.
8. NATO, *The Secretary General's Annual Report 2019*, 2019, elektroninė prieiga: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/3/pdf_publications/sgar19-en.pdf, tikrinta 2020-11-27.
9. *Nutarimas dėl Nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo*, XIII-202, 2017-01-17, elektroninė prieiga: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2627131DA3D2/LLwfQepmnD>
10. Polish foreign policy strategy 2017-2021. Warsaw, 2017.
11. The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, *„Foreign Policy Concept of the Russian Federation“*, 2016, elektroninė prieiga: http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICkB6BZ29/content/id/2542248 tikrinta 2020-10-16.
12. The National Security Strategy of The Republic of Latvia. Riga, 2020.

Monografijos ir knygos:

1. Brzezinski, Z. (2012). *Strategic vision. America and crisis of global power*. New York.
2. Buzan, B. (1987). *An Introduction to Strategic Studies*. London.

3. Buzan, B. (1997). *Žmonės, valstybės ir baimė. Tarptautinio saugumo studijos po Šaltojo karo*. Vilnius.
4. Dykyi, E. (2016). *Hibridinis Rusijos karas: Ukrainos patirtis Baltijos šalims*, Vilnius.
5. Friedman, G. (2009). *The Next 100 years: A Forecast for the 21st Century*. New York.
6. Fukuyama, F. (1992). *The end of history and the last men*. New York.
7. Libicki, M. C. (2009). *Cyberdeterrence and cyberwar*. Santa Monica.
8. Paulauskas, K. (2010). *Kieno saugumas? Kuri tapatybė?*. Vilnius
9. Vareikis, E. (2005). *Tarptautinis ir nacionalinis saugumas*. Vilnius

Žurnalai, straipsniai:

1. Magda, E. *Hibridinė Rusijos agresija: pamokos Europai*. *Karys*, nr. 3, 2017, psl. 10 - 12. Vilnius.
2. Āboltiņš, R. *Energy: Local challenges in the regional context*. *Latvian foreign and security policy yearbook 2020*“, 2020, psl. 196 – 206. Riga.
3. Bajarūnas, E., Keršanskas, V. *Hibridinės grėsmės: turinio, keliamų iššūkių ir priemonių įveikti jas analizė*. *Lietuvos metinė strateginė apžvalga*, 16 tomas, 2017 – 2018, psl. 127 – 172. Vilnius.
4. Bikovs, A. *Latvia's relationship with Russia: no changes on the eastern front?*. *Latvian foreign and security policy yearbook 2020*, 2020, psl. 130 – 141. Riga.
5. Cigane, L. *Different faces of security in European and Latvian politics*. *Latvian foreign and security policy yearbook 2017*, 2017, psl. 23 – 36. Riga.
6. Jakniūnaitė, D. *Baltijos valstybės ir Rusija: liminali dvišalių santykių būseną*. *Politologija*, nr. 3 (71), 2013, psl. 21 – 45. Vilnius.
7. Jakštaitė, G. *Donaldo Trumpo administracijos saugumo politika ir jos reikšmė Baltijos šalims*. *Lietuvos metinė strateginė apžvalga*, 17 tomas, 2019, psl. 37 – 62. Vilnius.
8. Kaukas, E. *Rusijos karinė galia – ekspansinės politikos priemonė*. *Lietuvos metinė strateginė apžvalga*, 13 tomas, 2014 – 2015, psl. 79 – 96. Vilnius.
9. Kaukas, E. *Baltijos šalių saugumizavimas: Rusijos užsienio reikalų ministro Sergejaus Lavrovo retorikos analizė*. *Lietuvos metinė strateginė apžvalga*, 17 tomas, 2019, psl. 211 – 229. Vilnius.
10. Kudors, A. *Latvia and Russia: physically near, far apart in thoughts*. *Latvian foreign and security policy yearbook 2019*, 2019, psl. 138 – 151. Riga.
11. Lamoreaux, J. W., Dyerly, N. *Does Latvia Matter in Regional Geopolitics?* *Journal on Baltic Security*, no. 4(1), 2018, psl. 15 – 23. Riga.

12. Matthews, J. T., Ullman, R. *Redefining Security. Security Studies: A Reader*“. 2011, psl. 11 – 17, 64 – 70. London.
13. Milevski, L. *Baltijos šalių gynybos scenarijai: kam ruoštis. Lietuvos metinė strateginė apžvalga*, 17 tomas, 2019, psl. 197 – 210. Vilnius.
14. Oztulis, V., Ozolina, Ž. *Baltijos šalių gynybos strategijos formavimas: priimančiosios šalies parama. Lietuvos metinė strateginė apžvalga*, 15 tomas, 2016 – 2017, psl. 75 – 97. Vilnius.
15. Ozoliņa, Ž. *The Baltic sea region – a widening or shrinking of cooperation?. Latvian foreign and security policy yearbook 2018*, 2018, psl. 53 – 65. Riga.
16. Petraitis, D. *Naujasis karinis Rusijos veidas. Lietuvos metinė strateginė apžvalga*, 13 tomas, 2014 – 2015, psl. 97 – 118. Vilnius.
17. Petraitis, D. *Zapad – 2017 anatomija: kai kurie Rusijos karinio planavimo ypatumai. Lietuvos metinė strateginė apžvalga*, 16 tomas, 2017 – 2018, psl. 229 – 266. Vilnius.
18. Pugačiauskas, V. *Lietuvos įvaizdžiai Rusijos žiniasklaidoje po Krymo aneksijos. Lietuvos metinė strateginė apžvalga*, 15 tomas, 2016 - 2017, psl. 113 - 130. Vilnius.
19. Pugačiauskas, V. *Rusijos – Baltarusijos karinis bendradarbiavimas: teorija ir praktika. Lietuvos metinė strateginė apžvalga*, 17 tomas, 2019, psl. 231 - 246. Vilnius.
20. Reire, G. *The geopolitical challenges of the European Union's Eastern partnership. Latvian foreign and security policy yearbook 2017*, 2017, psl. 141 – 150. Riga.
21. Rublovskis, R. *Latvijos saugumo ir gynybos politika XXI amžiaus saugumo aplinkoje. Lietuvos metinė strateginė apžvalga*, 12 tomas, 2013 – 2014, psl. 163 – 177. Vilnius.
22. Schultz, D. *Amerikos užsienio politika Donalto Trumpo laikais. Lietuvos metinė strateginė apžvalga*, 17 tomas, 2019, psl 11 - 36. Vilnius.
23. Skudra, O. *The National interests of Latvia in a geopolitical and geoeconomic context. Latvian foreign and security policy yearbook 2019*, 2019, psl. 43 – 65. Riga.
24. Tarrósy, I., Vörös, Z. *Hungary's Pragmatic Foreign Policy in a Post-American World. Politics in Central Europe*, Vol. 16, no. 1. 2020, Budapest.
25. Tērauda, V. A. *2019 in Europe. Latvian foreign and security policy yearbook 2020*, 2020, psl. 16 – 21. Riga.
26. Valstybės saugumo departamentas ir Antrojo operatyvinių tarnybų departamentas prie KAM. *Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas 2018*. 2018, Vilnius.

27. Valstybės saugumo departamentas ir Antrojo operatyvinių tarnybų departamentas prie KAM. *Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas 2019*. 2019, Vilnius.
28. Valstybės saugumo departamentas ir Antrojo operatyvinių tarnybų departamentas prie KAM. *Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas 2020*“. 2020, Vilnius.
29. Vareikis, E. *Pasaulio ateities modeliavimas ir XXI amžiaus scenarijai. Lietuvos metinė strateginė apžvalga*, 13 tomas, 2014 – 2015, psl. 9 – 23. Vilnius.
30. Vareikis, E. *Kelyje į antrąjį šimtmetį. Geopolitinė Baltijos valstybių ateitis politikų ir politologų vizijose. Lietuvos metinė strateginė apžvalga*, 16 tomas, 2017 – 2018, psl. 13 – 31. Vilnius.
31. Veebel, V., Ploom, I. *NATO atgrasymo patikimumas ir Baltijos šalių pasirengimas panaudoti atgrasymo priemones. Lietuvos metinė strateginė apžvalga*, 16 tomas, 2017 – 2018, psl. 173 – 200. Vilnius.
32. Žilinskas, R., *Valstybės atsparumas išorinėms hibridinio pobūdžio grėsmėms: hipotetinis modelis. Politologija*, Nr. 3 (87), 2017, Vilnius.
33. Brudnicka, J. *Geopolitical position of Poland. Securitologia*, no.1, 2020, Warsaw.

Internetiniai šaltiniai:

1. Bērziņš, J. (2014). *Russia's New Generation Warfare in Ukraine: Implications for Latvian Defense Policy*. Policy Paper, National Defence Academy of Latvia, 2014, elektroninė prieiga: <http://www.naa.mil.lv/~media/NAA/AZPC/Publikacijas/PP%2002-2014.ashx>, tikrinta 2020-11-01.
2. Cederber, A., Eronen, P., *How can Societies be Defended against Hybrid Threats?*, *Strategic Security Analysis*, 2015, elektroninė prieiga: <http://www.gcsp.ch/News-Knowledge/Publications/How-are-Societies-Defended-against-Hybrid-Threats>, tikrinta 2020-11-01.
3. Davis Jr., J. R. *Continued Evolution of Hybrid Threats. The Russian Hybrid Threat Construct and the Need for Innovation. The Three Swords Magazine*, 2015, elektroninė prieiga: http://www.jwc.nato.int/images/stories/threeswords/CONTINUED_EVOLUTION_OF_HYBRID_THREATS.pdf, tikrinta 2020-11-01.
4. Murphy, M. N., Schaub, G., *The Baltic: Grey-Zone Threats on NATO's Northern Flank*, *Center for International Maritime Security*, 2017, elektroninė prieiga: <http://cimsec.org/baltic-grey-zone-threats-natos-northern-flank/31529>, tikrinta 2020-11-10.

5. National Security Bureau of the Republic of Poland, *Poland to start NATO - Ukraine cooperation against hybrid threats*, 2017, elektroninė prieiga: <http://en.bbn.gov.pl/en/news/621,Poland-to-start-NATO-Ukraine-coop-re-hybrid-threats-security-bureau.html>, tikrinta 2020-11-10.
6. NATO, *Warsaw Summit Communiqué*, 2016, elektroninė prieiga: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm tikrinta 2020-11-15.
7. Sályi, D. *Hungary's Geopolitical Situation and the Options in Foreign Policy*. Elektroninė prieiga: <https://hungarytoday.hu/hungarys-geopolitical-situation-and-the-options-in-foreign-policy/>, tikrinta 2020-12-02.
8. Subcommittee on Terrorism, Unconventional Threats and Capabilities, Committee on Armed Services, House of Representatives, *Hybrid Warfare*, 2010, elektroninė prieiga: <http://www.gao.gov/new.items/d101036r>, tikrinta 2020-10-29.